

LIMBURGSE

VOGELS

1

JAARGANG 9 / 1998

VOORJAARSNUMMER

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep van
het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt driemaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie Frans Schepers

Redactie Max Berlijn
David Beyen
Jan Boeren
Gijs Kurstjens
Rob van der Laak
Boena van Noorden

Fotoredactie Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen (043-4552511)

Redactie-secretaris Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
(045-5423454)

Figuren en diagrammen Henk Offringa

Layout & zetwerk *bvdm*, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Drukwerk Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Abonnementenadministratie Mignon van Seggelen, Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht

Abonnementen f 22,50 per jaar, overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg betalen f 17,50 per jaar. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,- per jaar.
Voor België is de prijs BFR 450,- (leden NHG BFR 350,-; bedrijven, instellingen e.d. BFR 650,-), over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan de abonnementenadministratie, Natuurhistorisch Genootschap te Maastricht (adres zie boven). Opzeggingen dienen voor 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Foto omslag *Grauwe Franjepoot te Buggenum, juni 1998 (foto: P. Palmen)*

Kramsvogels als broedvogel in Limburg - verleden, heden en hoe lang nog in de toekomst?

Arjan Ovaas

De Kramsvogel *Turdus pilaris* is één van de Nederlandse broedvogels die zijn bolwerk in Limburg heeft. Vooral in de zuidelijke helft van de provincie kwamen voor Nederlandse begrippen aanzienlijke aantallen voor. Hustings & Ganzevles (1984a, 1984b) gaven voor de jaren 1981 tot en met 1984 een overzicht van broedplaatsen en aantallen. Hoe het de broedpopulatie van deze soort gedurende de jaren '90 vergaan is, wordt in deze bijdrage geschetst. Voor het overzicht zal tevens het verleden van de Kramsvogel als Limburgse broedvogel worden samengevat.

Verleden (1910-1984)

Aantallen en verspreiding Het eerste bekende broedgeval van de Kramsvogel in Limburg vond al in 1910 plaats. Hens vond een nest met vijf jongen in Beek. Zoals gebruikelijk in die tijd werd één van de jongen als bewijsmateriaal verzameld (Van Lynden, 1979). Pas vanaf begin jaren '70 werd de soort

een regelmatige broedvogel. In 1971 vond bij Schinveld een broedgeval plaats. Sindsdien hebben ieder jaar Kramsvogels in de provincie gebroed. De aantallen vertoonden een snelle stijging. Daarom is in de jaren 1981-1984 Zuid-Limburg integraal op de soort onderzocht. Al binnen enkele jaren bleken honderden paren in Zuid-Limburg tot broeden te komen (tabel 1). In 1984, een topjaar, werden meer dan 500 territoria vastgesteld. In dat jaar werd de gehele Nederlandse populatie geraamd op 650 tot 700 paar (SOVON, 1987), wat het belang van Zuid-Limburg voor deze soort onderstreept.

Biotoop Het biotoop van de soort wordt gevormd door kleinschalige, half open landschappen met hoogstamboomgaarden en populierenaanplanten (als nestplaats), en graslandjes en akkers (als fourageergebied) (Teixeira, 1979). Concentraties van Kramsvogelterritoria bevonden zich in het topjaar 1984 rond Eijsden en Gronsveld (meer dan 150 territoria), in de omgeving van Margraten en Groot-Wels-

De Kramsvogel is de laatste jaren in Limburg sterk in aantal achteruit gegaan (foto: K. Lemmens).

den (o.a. op de oorlogsbegraafplaats) (ca. 50 paar), maar ook in de omgeving van Bunde (ca. 40 paar) (figuur 1a). Concentraties worden mede veroorzaakt door de gewoonte van de soort om in kolonies te broeden. De grootste kolonie die in de jaren '80 gevonden werd, bestond uit 25 paar, in een populierenbos bij Eijsden (Hustings & Ganzevles, 1984a). Vrijwel alle Limburgse broedvogels bevonden zich ten zuiden van Sittard. Op drie plaatsen in het Maasdal werden ook kleine kolonies gevonden, terwijl verder in Midden- en Noord-Limburg de soort slechts sporadisch tot broeden kwam.

Veelal waren broedvogels bijzonder trouw aan eerder gekozen lokaties. Plaatsen waar de soort zich in de jaren '70 vestigde bleven vele jaren bezet, en dienden daardoor mogelijk als bronpopulatie om ook de omgeving te koloniseren. In de jaren '80 betekende dit dat niet alleen hoogstamboomgaarden en populierenplantages bewoond waren, maar ook kleine bosjes, bosranden en graften werden als nestplaats verkozen.

Areaaluitbreiding in breder verband De vestiging van de soort in Nederland staat niet op zich zelf. Al vanaf de laatste ijstijd is de Kramsvogel zich in zuidelijke en westelijke richting aan het uitbreiden (Teixeira, 1979). Oorspronkelijk was het een strikte broedvogel van de taiga. Ook nu nog is de soort zeer talrijk in de bosrijke gebieden van Scandinavië. In Noorwegen, Zweden en Finland samen broeden meer dan 3,5 miljoen paar (Hagemeijer & Blair, 1997). Vanaf de 19^e eeuw breide de soort zich echter enorm uit. Via Polen (vroeg 19^e eeuw), oostelijk Duitsland (midden 19^e eeuw) en westelijk Duitsland (1960) rukte de soort in westelijke richting op. De eerste zekere Belgische broedgevallen vonden in 1966 (Teixeira, 1979) of 1967 (Hustings & Ganzevles, 1984a) plaats. Enkele jaren later werd dus ook Nederland bereikt. Het is aannemelijk dat deze

Zuid-Limburg bereikten na kolonisatie van achterenvolgens de Alpen, de Jura, de Vogezen en de Ardennen (Teixeira, 1979). Verder naar het zuidwesten broeden Kramsvogel nu tot in midden-Frankrijk. De meest westelijke broedparen (10 à 20 per jaar) bevinden zich in Groot-Brittannië, op IJsland en tot minstens de jaren '70 op Groenland. De meest zuidelijke kolonisatoren hebben Macedonië en Griekenland bereikt (Hagemeijer & Blair, 1979).

Heden (1990-1997)

Aantallen en verspreiding In de periode 1990-1997 is geheel Limburg door medewerkers van de provincie op broedvogels gekarteerd. Elk jaar werd een ander deel van de provincie bezocht, zodat er per regio slechts gegevens van één jaar beschikbaar zijn. Hierdoor is opnieuw een compleet beeld verkregen over het voorkomen van de Kramsvogel in de provincie (zie figuur 1b) dat kan worden vergeleken met de oude gegevens. In de jaren 1990-1997 kwamen in 103 kilometerhokken ten zuiden van Sittard Kramsvogels voor, in 1984 was dit in in 95 kilometerhokken het geval. De concentratiegebieden waren in beide perioden redelijk goed vergelijkbaar.

Limburg ten noorden van Sittard, waar in 1984 nog nauwelijks Kramsvogels broedden, was ook deels gekoloniseerd: in 61 kilometerhokken werden territoriale Kramsvogels vastgesteld. De meeste bezette hokken waren hier te vinden in het Maas- en Roerdal. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het het verspreidingsgebied zich sinds 1984 nog verder heeft uitgebreid.

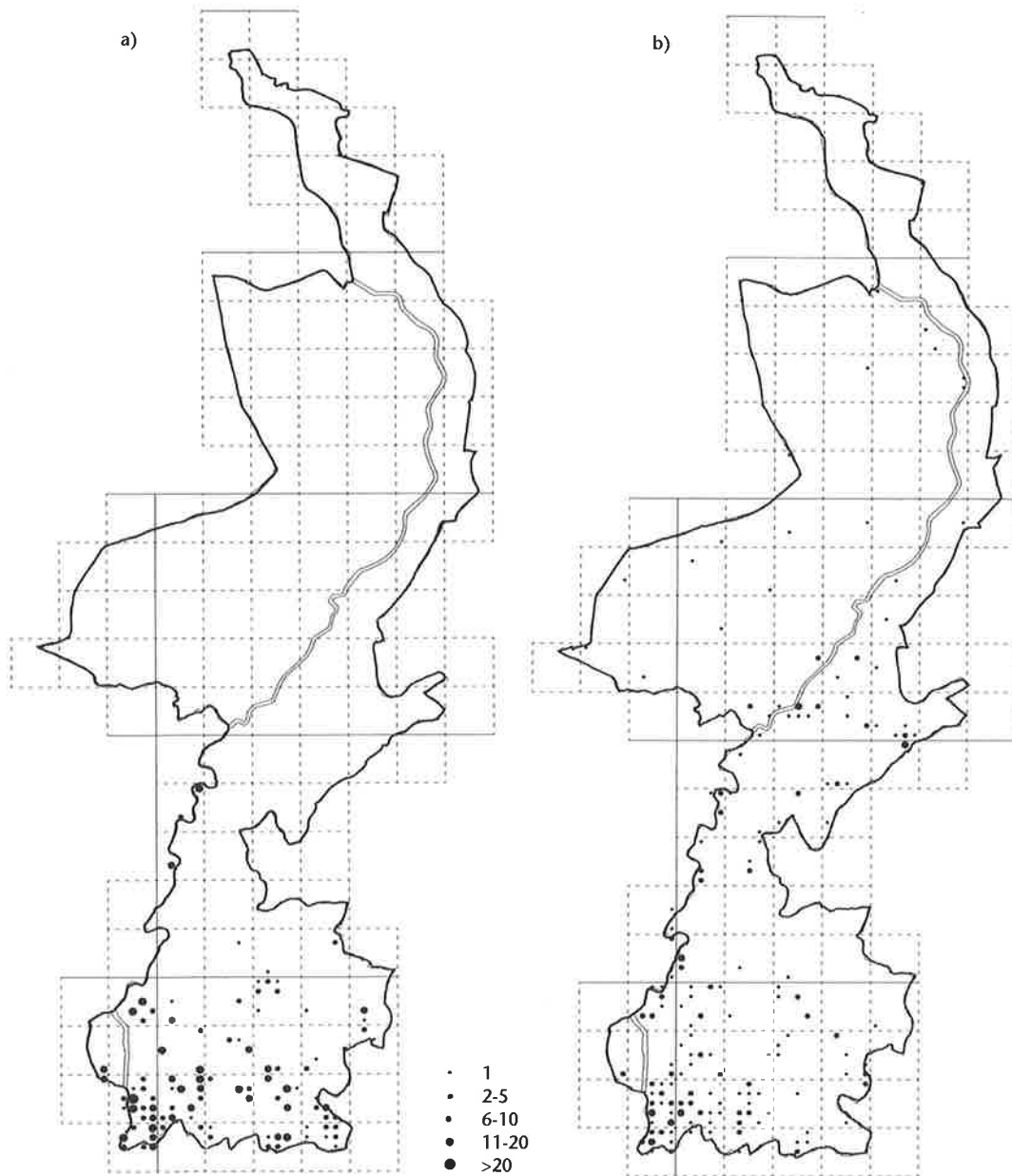
De aantallen Kramsvogels blijken echter fors te zijn gedaald. In 1990-1997 werden in voor geheel Limburg 355 territoria geteld. De meeste hiervan bevonden zich in westelijk Mergelland: 187 (geteld in 1995, Van Noorden, 1998); 40 territoria bevonden zich in de rest van het Mergelland (geteld in 1996 en 1997). Dit betekent dat de stand t.o.v. 1984 meer dan gehalveerd is! Ook in andere delen van Limburg is alweer een daling in aantallen opgetreden. Boeren (1990) vond in het Roerdal in 1990 26 territoria. Provinciale karteerders stelden er vier jaar later nog maar 18 territoria vast (Van Noorden, 1996). De daling in aantal wordt verduidelijkt door de mate van kolonievorming in de jaren '90. In het westelijk Heuvelland worden nauwelijks kolonies met meer dan 5 territoria meer gevonden. Slechts tussen Bemelen en Maastricht (8) en op de oorlogsbegraaf-

Jaar	Aantal
1971	1
1975	20-21
1976	30-33
1977	43-45
1981	218-244
1982	261-304
1983	343-351
1984	516-531

Tabel 1: Aantal territoria van de Kramsvogel in Zuid-Limburg (Hustings & Ganzevles, 1984a en b).

plaats bij Margraten (ca . 20) is dit nog het geval. In 1984 waren er 20 kilometerhokken in het westelijk Mergelland met meer dan vijf territoria. Door minder kolonievorming kunnen de aantallen natuurlijk extra snel dalen.

Oorzaken achteruitgang Oorzaken voor de achteruitgang die zich de laatste jaren heeft ingezet zijn niet eenvoudig te geven. In de literatuur is wel geopperd dat predatoren van eieren en jongen een grote invloed uitoefenen op het broedsucces van

Figuur 1. De verspreiding van de Kramsvogel in Limburg gedurende de periode's 1981-1984 (figuur 1a) en 1990-1997 (figuur 1b).

Kramsvogels. In het buitenland werden plaatselijk broedsuccessen gevonden van 2-40% uitgevlogen nesten (via Hustings & Ganzvles, 1984a). In kolonies worden nestpredatoren, zoals Zwarte kraaien echter door meerdere Kramsvogels zeer aggressief bejegend. Deze bewaking door meerdere vogels is waarschijnlijk redelijk effectief, zodat predatie in kolonies van gering belang wordt geacht. Mogelijk kan deze vorm van predatie wel van belang zijn voor individuele paren, die meer moeite kunnen hebben met het verdedigen van hun broedsel. In zo'n geval kan het afnemen van koloniegrootte gecombineerd met een toename van nestpredatie (toename van bijv. de Zwarte kraai) leiden tot een vermindering van het broedsucces en daarmee op langere termijn mogelijk ook van de Limburgse Kramsvogelpopulatie.

Een tweede factor die van belang zou kunnen zijn bij de achteruitgang van de Kramsvogel is een mogelijke verandering in het voorkomen van zijn voornaamste voedselbron: regenwormen (SOVON, 1987). Een aantal processen kan het aantal regenwormen in de bodem negatief beïnvloeden. Zo leidt intensief agrarisch gebruik (regelmatig scheuren van grasland, te zware bemesting) er toe dat de dichtheid van wormen in de bodem daalt. Verdrijving kan er toe leiden dat regenwormen in zomerrust gaan, of geheel verdwijnen. Eén of meer van zulke processen kan tot een eventueel voedselgebrek voor opgroeiende jonge Kramsvogels leiden, waardoor geen eigen aanwas beschikbaar is om de Limburgse Kramsvogelpopulatie op peil te houden. De aantallen dienen dan te worden aangevuld met Kramsvogelparen uit de omgeving.

Toekomst?

Onbekend is hoe de stand van de Kramsvogel zich in de richting van het jaar 2000 zal ontwikkelen. In elk geval zal via het lopende Atlasproject voor Broedvogels 1998-2000 in 2002 een nieuwe aantalschatting beschikbaar komen voor de Limburgse populatie. Dan kunnen we vaststellen of de soort

Limburg nog steeds aan het verlaten is, of juist weer aan een hernieuwde opmars is begonnen. Beide opties horen tot de mogelijkheden; voor de grote Scandinavische populaties wordt namelijk vermeld dat deze nogal in aantal fluctueren (Hagemeijer & Blair, 1997). Misschien zijn de aantalsveranderingen in de Limburg slechts van natuurlijke aard, en zijn de geopperde, deels sterk door de mens gestuurde oorzaken van ondergeschikt belang voor de Kramsvogel. Het nauwkeurig bijhouden van broedende Kramsvogels in ieders omgeving zal dit in de toekomst duidelijk maken.

Dankwoord

Voor het samenstellen van deze bijdrage is intensief gebruik gemaakt van tijdens de provinciale broedvogelkarteringen verzamelde gegevens. Boena van Noorden wordt van harte bedankt voor het samenstellen van de figuren waarop de hieruit afgeleide verspreidingsgegevens van de soort zijn weergegeven.

Literatuur

- Boeren J., 1990. De Kramsvogel als broedvogel in het Roerdal in 1990. *Limburgse Vogels* 1 (4): 13-16.
- Hagemeijer, E.J.M. & M.J. Blair (Ed.), 1997. *The EBBC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance*. T & AD Poyser, London.
- Hustings, F. & W. Ganzvles, 1984a. Aantallen, verspreiding en broedbiologie van de Kramsvogel *Turdus pilaris* in Zuid-Limburg. *Limosa* 57(2): 37-42.
- Hustings, F. & W. Ganzvles, 1984b. Late aankomst en sterke toename van Kramsvogels *Turdus pilaris* als broedvogel in Zuid-Limburg in 1984. *Limosa* 57 (4): 155-156.
- Lynden, A.J.H. van, 1979. De Kramsvogel als broedvogel in Nederland. *Het Vogeljaar* 27 (6): 316.
- Noorden, B. van, 1996. Broedvogels van Roerstreek en Grensmaas. Avifaunakartering Limburg deelgebied V, 1994. Provincie Limburg, Maastricht.
- Noorden, B. van, 1998. Broedvogels van het westelijk Heuvelland. Avifaunakartering Limburg deelgebied VI 1995. Provincie Limburg, Maastricht.
- SOVON, 1987. *Atlas van de Nederlandse vogels*. Arnhem.
- Teixeira, R.M., 1979. *Atlas van de Nederlandse broedvogels*. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten i.s.m. SOVON, 's Graveland.

Arjan Ovaas, *In de Molt* 112, 6269 EJ Margraten

Broedoverzicht van Grote Gele kwikstaart en IJsvogel langs de Zuidlimburgse beken in 1995-1997

Gijs Kurstjens & Leen Bakker

Vanaf 1995 zijn in Zuid-Limburg twee kenmerkende broedende beekvogels jaarlijks onderzocht. Het gaat om Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* en IJsvogel *Alcedo atthis*. De resultaten van deze bekendtellingen (gecoördineerd door de tweede auteur) zijn aangevuld met de gegevens die zijn verzameld door het karteerproject van de provincie Limburg. Dit artikel geeft een beknopt overzicht van de resultaten van de tellingen van 1995 tot en met 1997. Het is vooral bedoeld als stimulans voor tellers en een tussentijdse balans. Een balans die een sterk negatieve trend vertoont ten gevolge van twee op-

evolgende strenge winters na het piekjaar 1995 waarin beide vogelsoorten een hoge populatiedichtheid vertoonden in heel Nederland.

Onderzoeksgebied en telmethode

Het onderzochte gebied bestrijkt het gehele SOVON-district 18: Zuid-Limburg noordwaarts tot en met het Roerdal in Midden-Limburg. Dit komt exact overeen met het werkgebied van het Waterschap Roer- en Overmaas (zie figuur 1).

Vijftien beektrajekten zijn verdeeld over een tiental

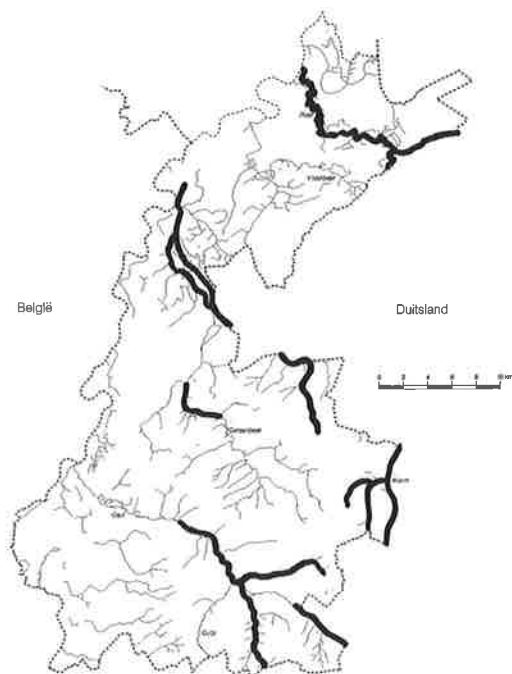
Ten opzichte van 1995 en 1996 halveerde in 1997 het aantal Grote Gele Kwikstaarten (Tekening: Elwin van der Kolk)

waarnemers en ze zijn minimaal tweemaal afgelopen. De tellingen zijn uitgevoerd in april en mei. Zowel losse exemplaren, zingende en balsende vogels als paartjes zijn genoteerd. Twee indicatieve waarnemingen zijn als broedterritorium aangemerkt. De overige beken (vooral een aantal kleinere) zijn in de periode 1995-1997 eenmaal tijdens de provinciale broedvogelkartering onder de loep genomen. Hierbij zijn drie ochtendbezoeken per gebied gebracht.

Resultaten

Grote Gele Kwikstaart

De telgegevens van de Grote Gele Kwikstaart leverde een verrassend resultaat op. In 1995 en 1996 wordt het broedbestand op 155 territoria geschat, terwijl in 1997 een ruime halvering optrad (zie tabel 1). De eerste strenge winter van 95/96 heeft de soort kennelijk weinig schade opgeleverd in tegenstelling tot de tweede. Een verklaring voor dit opvallende verschijnsel kan zijn gelegen in de overwinteringsgebieden van de soort in Frankrijk en Spanje. Mogelijk is de strenge kou in de tweede winter ook doorgedrongen tot Zuid-Europa waardoor maar weinig Grote Gele Kwikken overleefden.

Figuur 1. Overzicht van beken en beekjes in Zuid- en Midden-Limburg (dikke lijn = gemonitorde trajekten).

Het Geuldal blijkt verreweg het belangrijkste broedgebied te zijn met naar schatting 30% van de Zuid-Limburgse populatie. Ook de Geleenbeek, de Roode Beek en de Eyserbeek leveren een aanzienlijke bijdrage.

IJsvogel

In 1995 leverde het onderzoek 21 territoria op (zie tabel 2). De beste gebieden bleken het Roerdal en het Beneden Geuldal met elk vijf territoria. Langs deze grotere beken en kleine riviertjes zijn kennelijk voldoende geschikte steilwanden die de IJsvogel nodig heeft als nestplaats. Beide beken hebben over grote lengtes natuurlijke oevers waar erosie mag optreden. In de steilwanden van de Roer broeden overigens sinds 1995 weer flinke aantallen Oeverwaluwen. Na de eerste strenge winter van 95/96 halveerde de stand tot 11 paartjes. De tweede ijzige winter decimeerden de aantallen tot 5 territoria. Alleen langs Roer (2), Geul (2) en Worm (1) bleken nog IJsvogels stand te houden. Dit zijn de kerngebieden van waaruit herkolonisatie op kan treden.

In vergelijking met de Zuidlimburgse beken, was de achteruitgang in het Zuidelijk Maasdal nog extremer: van de 20 territoria aldaar in 1995 bleven in 1996 nog 8 en in 1997 helemaal geen over (Kurstjens & Gabriëls, 1997)! Bekken zijn blijkbaar de optimalere broedgebieden voor deze soort. Rivierhabitats worden vooral gekoloniseerd in jaren met grote populaties.

Vergelijking met historische broedaantallen

Grote Gele Kwikstaart

Vergelijking met tellingen in jaren '70 en '80 In de periode 1975-1984 verdubbelde het aantal broedparen van de Grote Gele Kwik van 50-70 tot 120-140. Hierbij moet worden opgemerkt dat de Roer, Roode Beek (Meinweg) en de Vloedgraaf in Midden-Limburg niet bij deze aantallen zijn inbegrepen. Hiervoor mogen nog eens 10 paar extra worden gerekend. Door drie opeenvolgende strenge winters zakte de stand terug tot 60-70 paar in 1987. De soort vertoonde echter een snel herstel na het verlies in koude winters. In 1989 was het oude niveau weer bereikt.

Als verklaringen voor deze duidelijke aantalstoename worden geopperd: de verbeterde waterkwaliteit, een reeks zachte winters, een algemene areaalsuit-

breiding en een goed aanpassingsvermogen als gedeeltelijke cultuurvolger (Hermans *et al.*, 1990). De eerdere aantalstoename van de Grote Gele Kwik is anno 1995 gestagneerd rond de 155-160 paar. Een verdere aantalsuitbreiding is wellicht mogelijk bij een meer natuurlijke inrichting van gekanaliseerde beken in het heuvelland.

Overig Limburg en Nederland Buiten Zuid-Limburg, ten noorden van Roermond, zijn tijdens de provinciale broedvogelkartering slechts 4 territoria vastgesteld. Met de circa 160 paar in goede jaren vormen de Zuidlimburgse beken hét bolwerk voor de Grote Gele Kwikstaart in Nederland. Ruim de helft van het broedbestand is in deze regio gehuisvest. SOVON schatte het totale aantal in Nederland op ca. 275-300 broedparen in het topjaar 1995 (Van Dijk *et al.*, 1997).

IJsvogel

Vergelijking met tellingen in jaren 70 en 80 De historische aantalsontwikkeling van de IJsvogel in het onderzoeksgebied is niet exact bekend. In Zuid-Limburg (dus exclusief de Vloedgraaf en de Roer in Midden-Limburg) zijn 24 broedlokaties in de periode 1975-1988 onderzocht. De gegevens van deze broedplaatsen kunnen als representatief worden gezien voor de situatie in geheel Zuid-Limburg, aangezien ze ca. 90% van de totale Zuidlimburgse populatie vormen. De bezettingsgraad varieerde tussen de 4 en 20 territoria (Hermans *et al.*, 1990). De Geul en kasteel- en visvijvers vormden toen de voornaamste broedlokaties. 1975 was een topjaar met 20 mogelijke en zekere territoria, terwijl na de drie strenge winters van 1984/85 t/m 1986/87 de stand was gedaald tot 4-5 territoria. Een schatting voor het gehele huidige district 18 komt neer op 30 paar in het topjaar 1975.

De provinciale broedvogelkartering in de periode 1990-1997 bracht 66 territoria aan het licht waarvan 45 in district 18. Daarbij moet worden aangetekend dat de laatste twee jaar van het onderzoek (in Zuid-oost-Limburg) in voor IJsvogel beroerde jaren plaatsvond. Een schatting van 50 broedparen voor Zuid-Limburg bezuiden Roermond is daarbij reëel voor "goede" jaren. Naast het Maasdal en de beken komt de soort nog op andere plaatsen voor zoals kasteelvijvers en kleigroeves.

Op grond van deze gegevens mag worden geconcludeerd dat de IJsvogelstand in het recente topjaar

A) Monitoringsbeken

Gebied / Jaar	1995	1996	1997
Roer	2	2	2
Roode Beek (Meinweg)	3	3	2
Oude Maas	0	1	0
Vloedgraaf	4	5	1
Geleenbeek (vanaf Millen)	0	4	0
Roode Beek (NLse deel tot Millen)	4	10	6
Geleenbeek Geleen-Schinnen	9	8	-
Anselerbeek	4	3	1
Strijthagerbeek	1	0	1
Worm	3	2	4
Selzerbeek Vaals-Nijswiller	2	8	1
Eyserbeek	9	11	3
Geul Valkenburg - Schin op Geul	14	8	-
Geul Schin op Geul - Volmolen	9	10	-
Geul Volmolen tot grens	3	3	2
Totaal	76	78	23*

* schatting 35

B) Eenmalig getelde gebieden (telgegevens Provincie Limburg)

Bronbeken Bunderbos	7	-	-
Beneden-Geuldal tot Valkenburg	17	-	-
zijbeken Beneden-Geuldal	4	-	-
Gulp	-	-	7
Geleenbeek Sittard-Geleen	7	-	-
Geleenbeek (bron-Schinnen)	-	14	-
zijbeken Geleenbeek	-	6	-
Voer	6	-	-
Noorbeek	2	-	-
Jeker	1	-	-
Totaal	44	20	7
Schatting	80	80	30-40
Schattingen totaal Zuid-Limburg	155	155	65-75

Tabel 1. Overzicht van territoria van Grote Gele Kwikstaart langs Zuid-Limburgse beken in de periode 1995-1997 (- betekent niet geteld).

Jaar → Gebied	1995	1996	1997
Roer	5	4	2
Roode Beek (Meinweg)	2	1	0
Oude Maas	2	1	0
Vloedgraaf	1	0	0
Bunderbos	2	-	-
Roode Beek (NLse deel tot Millen)	1	0	0
Anselerbeek (stuwmeer)	1	1	0
Worm	1	2	1
Beneden Geuldal (tot Valkenburg)	5	1	1
Boven Geuldal (tot grens)	1	0	1
Gulp	-	1	0
Jeker	1	-	-
Totaal	21	11	5

Tabel 2. Overzicht van territoria van IJsvogel langs Zuid-Limburgse beken in de periode 1995-1997 (- betekent niet geteld).

De Roer, Geul en Worm zijn de Limburgse kerngebieden voor de Ijsvogel (foto: K. Lemmens).

1995 ca. 40 % hoger ligt dan in het goede jaar 1975. Zowel een beter voedselaanbod als meer nestgelegenheid liggen ten grondslag aan deze toename.

Limburg versus de Nederlandse situatie In 1995 werd voor Nederland een schatting van 375-425 territoria opgegeven (Van Dijk *et al.*, 1997). De 50 paar van Zuid-Limburg (district 18) komen dan neer op ruim 10% van de landelijke populatie. De hele provincie Limburg neemt ongeveer een zesde van het Nederlandse broedbestand voor haar rekening, uitgaande van een schatting van 70 paar.

Toekomst

De verwachting is dat een groot aantal geplande natuurontwikkelings- en herstelprojecten langs diverse beekdalen nog meer broedgelegenheid en foerageermogelijkheden voor beide soorten scheidt. Voor de Ijsvogel zijn vrij eroderende oevers van beken van belang als broedplaats. Spontane bosontwikkeling in de beekdalen in combinatie met erosie geven ook de Grote Gele Kwik meer nestgelegenheid (blootgespoelde boomwortels langs de oever). Niet alleen (natuurlijke) nestgelegenheid is van belang, ook de voedselsituatie speelt een belangrijke rol. De verwachting is dat de variatie in structuur van beken op

en onder water door natuurontwikkeling flink gaat toenemen en daarmee ook de hoeveelheid voedsel (visjes en waterinsekten). Ondertussen zal de waterkwaliteit van beken steeds verder verbeteren door het aanpakken van riooloverstorten en een krachtiger zuiveringsproces (WRO en ZL, 1996).

Samenvatting

Ruwweg de helft van zowel de broedpopulatie van Ijsvogel als die van Grote Gele Kwikstaart wordt vanaf 1995 gevolgd in voorjaars-bekentellingen. Om jaarlijks een redelijk beeld van de omvang van de broedpopulatie te hebben, is voortzetting van deze monitoring gewenst.

In "goede" jaren, na een periode van opeenvolgende zachte winters, broeden ca. 50 paar Ijsvogels en 160 paar Grote Gele Kwikstaarten in Zuid-Limburg (district 18). In vergelijking met historische gegevens uit de jaren 70 en 80 blijkt dat de Ijsvogel behoorlijk is toegenomen (ca. 40%) en de Grote Gele Kwikstaart op een hoog niveau is gestabiliseerd. Een plafond dat de soort reeds in 1984 haalde. Uitvoering van geplande natuurontwikkelingsprojecten in beekdalen betekent dat de broeddichtheden van beide soorten verder kunnen groeien.

Dankwoord

Zonder hulp van onderstaande tellers had dit artikel nooit kunnen worden samengesteld: Rob van der Laak, VWG Roerstreek (Piet Beckers), VWG De Haeselaar (John Roemen), J. Quaedackers, Nico Schaafstra, Sjaak Pöschkens, Hans Jussen, Hans Phijl, Frans Schepers, Johan van Lierop en vogeltellers plus Boena van Noorden van Provincie Limburg.

Literatuur

- van Dijk, A.J., F. Hustings, H. Sierdsema & R. Meijer, 1997. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1995. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hermans, J.T., R. Gubbels, F. Schepers & R. Schols, 1990. Het belang van de Zuid-Limburgse beken voor de fauna. In: Beken en beekdalen in Zuid-Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht, Reeks XXXVIII.
- Kurstjens, G. & J. Gabriëls, 1997. Karakteristieke broedvogels van het zuidelijk Maasdal in 1995 en 1996. Limburgse Vogels 8(1): 2-18.
- Waterschap Roer en Overmaas & Zuiveringschap Limburg, 1996. Integraal Waterbeheersplan Roer en Geleenbeek, 1997-2000. Sittard/Roermond.

*Gijs Kurstjens, Le Bron de Vexelastraat 27, 6042 AN Roermond
Leen Bakker, Van Heinsberglaan 15, 6301 VH Valkenburg*

Trekkende Tapuiten in Limburg; een vingeroefening met het waarnemingenarchief

Boena van Noorden

In het laatste nummer van *Limburgse Vogels* werd enthousiast de 100.000ste waarneming in het Vogelarchief Limburg verwelkomd. Inmiddels is het bestand gegroeid tot ongeveer 130.000 waarnemingen. Naast het trouw publiceren van de meest in het oog lopende waarnemingen in de rubriek "vogelwaarnemingen" nodigt een dergelijke indrukwekkende dataset ook uit om bewerkt te worden. Verder zijn er plannen om een nieuwe avifauna van Limburg uit te brengen. Ook dit is een mooie aanleiding om in het waarnemingenarchief te duiken en te bekijken wat je met de gegevens kunt doen. Na enig wikken en wegen is de Tapuit geselecteerd om nader uitgewerkt te worden. Het materiaal heeft voor het overgrote deel betrekking op doortrekkende vogels. Dit is aanleiding om met name de trek van de Tapuit in Limburg onder de loop te nemen.

Materiaal en methode

In het Vogelarchief Limburg bevinden zich momenteel 960 waarnemingen van in totaal 2196 Tap-

uiten. Dit is exclusief de waarnemingen die specifiek op broedende (teritoriale) vogels betrekking hebben. Het materiaal is niet systematisch verzameld. Dit betekent dat waarnemingsinspanningen en de geografische spreiding van jaar tot jaar kan verschillen. Veel oude waarnemingen van voor 1993 moeten nog worden ingevoerd en zijn dus nu nog niet beschikbaar. De oudste waarneming van een Tapuit uit het computerbestand dateert van 28 juni 1958, de jongste is van 30 september 1997.

Met de start van het geautomatiseerde Vogelarchief in 1993 is het bestand vanaf dat jaar een stuk vollediger. De periode 1985-1993 is een hiaat in het waarnemingenbestand. Na het gereed komen van het boek *Vogels in Limburg* (Ganzevles et al., 1985) stakte het insturen van de waarnemingen voor een belangrijk deel en leed de Vogelstudiegroep een kommerend bestaan. Een en ander betekent dat er aan de hand van het materiaal uit het vogelarchief grote voorzichtigheid in acht genomen dient te worden met betrekking tot uitspraken over aantalsontwikkelingen in de loop der jaren. Het materiaal leent

De mediane doortrekdatum in het najaar valt op 11 september (foto: P. Palmén).

%-grens	Datum voorjaar	Tijdsverschil	Datum najaar	Tijdsverschil
10%	22 april	9 dagen	25 augustus	8 dagen
25%	1 mei	6 dagen	2 september	9 dagen
50%	7 mei	7 dagen	11 september	9 dagen
75%	14 mei	5 dagen	20 september	2 dagen
90%	19 mei		22 september	

Tabel 1. Overzicht van de 10%, 25%, 50% (=mediaan), 75% en 90% doortrekdata in voor- en najaar in Limburg gedurende de periode 1958-1997. (n voorjaar = 1532 ex. en n najaar = 659 ex.). Tevens is het aantal dagen tussen de verschillende doortrekdata weergegeven.

zich wel voor een goede reconstructie van het gemiddelde doortrekpatroon in de loop der jaren. Hiertoe zijn de waarnemingen per decade of standaardweek ingedeeld en verder bewerkt. In navolging van Schols (1990) wordt de periode waartussen 10 en 90 % van de vogels doortrekt als de hoofdtrekperiode beschouwd. De toptrekperiode is de periode waartussen 25% tot 75% van de vogels is doorgetrokken.

Resultaten

Voorjaarstrek

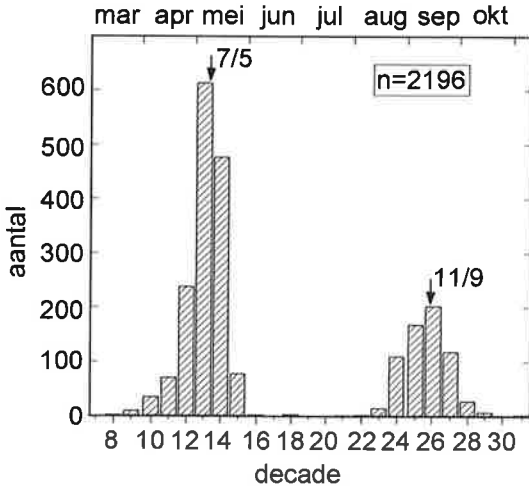
De Tapuit is een echte nachttrekker. Tijdens de voor- en najaarstrek worden slechts hoogst zelden bij daglicht overtrekkende Tapuiten opgemerkt. Een reconstructie van het trekpatroon moet daarom geschieden aan de hand van de overdag pleisterende vogels.

De vroegste waarneming van de Tapuit uit het archief dateert van 12 maart 1983. Toen werden bij het grindat Oost-Maarland (Eijsden) twee exemplaren waargenomen. Het is voor zover bekend ook de vroegste waarneming van Limburg. Hens (1965) vermeldt als vroegste waarneming een exemplaar op 15 maart 1906 bij Swalmen. Maartwaarnemingen zijn overigens schaars. In het bestand zijn er hiervan negen opgenomen. Het voorkomen van pleisterende trekkers tot de tweede decade van april heeft een incidenteel karakter (figuur 1). Op 22 april is 10% van het aantal vogels gepasseerd (tabel 1). De hoofdtrekperiode loopt van 22 april tot en met 19 mei en duurt dus 27 dagen. De toptrek duurt nog geen twee weken (1 tot en met 14 mei) en bereikt zijn hoogtepunt op 7 mei (mediaan). We zien in tabel 1 en figuur 1 dat het doortrekverloop niet gelijkmatig is verdeeld rond de mediane datum. Om de mediaan te bereiken vanaf de 10% grens zijn 15

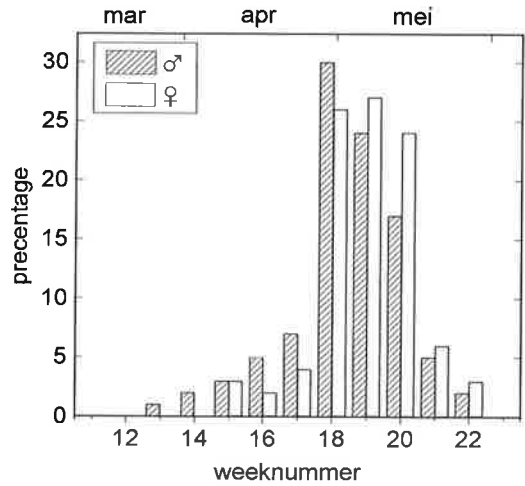
dagen nodig, terwijl de volgende 40% al in 12 dagen passeert. De trek komt dus vrij langzaam opgang, komt vervolgens op het hoogtepunt aan om tenslotte in een versneld tempo door te zetten. Dit patroon wordt ook elders in Nederland (o.a. Drenthe en omgeving Nijmegen) waargenomen (van Dijk & van Os, 1982, Hornman, 1989). De voorjaarstrek stelt in de laatste decade van mei nog maar weinig voor. De laatste waarneming van een waarneming van een vogel buiten geschikt broedbiotoop in het voorjaar dateert van 5 juni 1982 bij Nederweert-Eind. Een waarneming gedaan bij Rimborg (in ongeschikt broedbiotoop) op 25 juni 1982 zit een beetje tussen wal en schip. Is het een late voorjaarstrekker, een overzomeraar of een extreem vroege najaarstrekker?

Het aardige bij de Tapuit is dat in het voorjaar de geslachten vrij gemakkelijk zijn te onderscheiden. Veel waarnemers hebben dan ook van de mogelijkheid gebruik gemaakt om de aantallen per geslacht aan te leveren. In figuur 2 is het patroon van de doortrekkende wijfjes en mannetjes uitgezet. We zien dat de mannetjes eerder doortrekken dan de wijfjes, een verschijnsel dat wel vaker bij zangvogels voorkomt. De mediane doortrekdatum van de mannetjes valt op 6 mei en die van de wijfjes op 10 mei. Uit literatuur zijn verschillen van 8 tot 12 dagen bekend in de mediane doortrek- of aankomstdata tussen mannetjes en wijfjes (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1988).

Verder valt op dat er tweemaal zoveel mannetjes als wijfjes tijdens de voorjaarstrek zijn waargenomen. Een verklaring voor dit fenomeen zou een geslachtsgecheiden voorjaarstrek kunnen zijn. In de literatuur wordt hier evenwel geen melding van gemaakt. Een andere verklaring zou de detectiekans kunnen zijn de mannetjes zijn een stuk opvallender dan de wijfjes. Zo steken op een vers geploegde akker de mannetjes duidelijker af. Een echt bevredigende

Figuur 1. Het aantal waargenomen Tapuities per decade in Limburg op basis van waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg (1958-1997) ($n = 2196$ ex.).

Figuur 2. Het relatieve doortrekpatroon van wijfjes- en mannetjes Tapuities in het voorjaar in Limburg gebaseerd op waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg (1958-1997) (n (man) = 579 ex., n (vrouw) = 290 ex.).

verklaring voor dit verschijnsel is vooralsnog niet te geven.

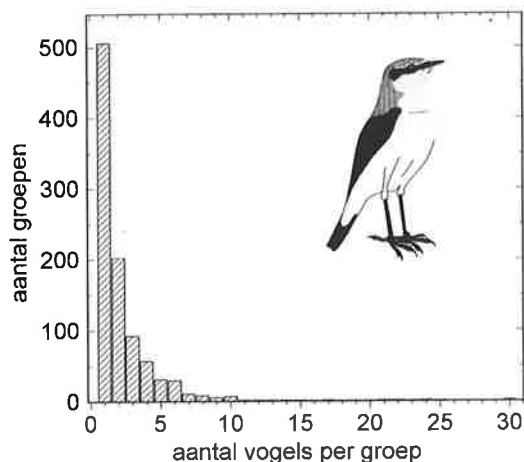
Najaarstrek

We zien bij de najaarstrek hetzelfde doortrekpatroon optreden als bij de voorjaarstrek (figuur 1). De aanloop naar de mediane datum gaat vrij geleidelijk en omvat vanaf de 10%-grens 17 dagen (tabel 1). Het verloop van de mediaan naar de 90%-grens gaat een stuk sneller en beslaat slechts elf dagen. De vogels hebben kennelijk tegen het eind van het seizoen meer haast. De vroegste najaarstrekker (= eerste waarneming buiten geschikt broedbiotoop) werd op 28 juli 1996 bij Ohé en Laak waargenomen. Daarna volgen twee waarnemingen uit de eerste decade van augustus. Pas vanaf 25 augustus (10%-grens) begint de najaarstrek iets voor te stellen. De hoofdtrek speelt zich af tussen 25 augustus en 22 september. Waarnemers die getuige willen zijn van de toptrek dienen zich tussen 2 en 20 september dagelijks in het veld op te houden. In de eerste helft van oktober trekken er nog kleine aantallen door. De laatste datum uit het vogelarchief dateert van 27 oktober 1982. Deze vogel werd bij 't Rooth (gemeente Margraten) opgemerkt. De laatste bekende waarneming voor Limburg dateert van 9 november 1963 en is afkomstig uit de Groote Peel (Hens, 1965).

Groepsgrootte

Het merendeel (53%) van de waarnemingen heeft betrekking op individuele vogels. De duo's nemen 21% van de waarnemingen voor hun rekening. Op grond van het beschikbare materiaal lijkt de Tapuit een vrij individuele trekker te zijn. Dit beeld wordt bevestigd door materiaal uit het Rijk van Nijmegen, waar 57% ($n=708$) van de waarnemingen uit solitaire vogels bestond (Hornman, 1989). Door een waarnemerseffect kan de doorgegeven groepsgrootte hoger liggen dan de werkelijke. Er zijn namelijk waarnemers die gebiedstotalen van een dag doorgeven. Deze waarnemingen komen dan veelal per kilometerhok binnen op het waarnemingenformulier. Ze zijn echter niet meer op te splitsen in de werkelijke groottes van de groepen.

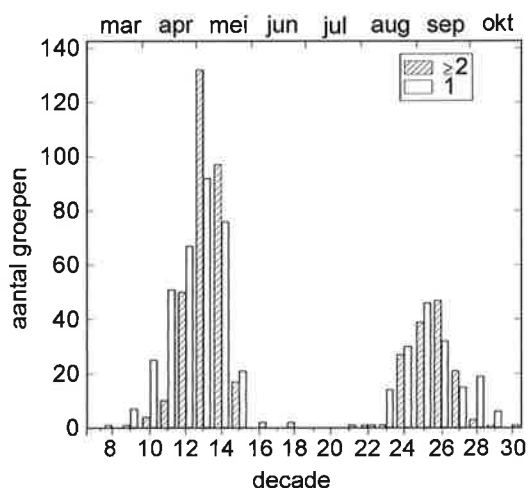
De gemiddelde groepsgrootte over voor- en najaar komt uit op 2,28 vogels per waarneming. In het voorjaar is deze hoger (2,34 ex./wrn.) dan in het najaar (2,16 ex./wrn.). Waarnemingen van meer dan zes vogels zijn schaars (figuur 3). De grootste groep Tapuities ooit in Limburg gemeld had een omvang van 30 exemplaren en werd op 25 september 1982 te St. Geertruid waargenomen. In figuur 4 is de groepsgrootte per decade weergegeven om te bepalen of de groepsgrootte in de loop van de trek verandert. Hiertoe is het beeld enigszins vereenvoudigd door alle solitaire waarnemingen te vergelijken

Figuur 3. De groepsmaat van doortrekkende Tapuities in Limburg op basis van 960 waarnemingen van 2196 exemplaren. Basis: Vogelarchief Limburg (1958-1997).

met die van twee of meer vogels. We zien heel duidelijk dat in het voorjaar tot aan de mediaan (decade 13) het merendeel van de waarnemingen uit individuen bestaat. In de toptrekperiode in het voorjaar overheersen de meerlingen.

Na de toptrek krijgen de individuen weer de overhand. Dit is een aanwijzing dat de waargenomen groepsmaat meer bepaald wordt door trekintensiteit dan door sociaal trekgedrag. Naar mate er meer vogels onderweg zijn wordt de kans dat ze elkaar overdag op geschikte pleisterplaatsen tegenkomen groter en dus de kans dat ze samen worden gezien. Uit eigen waarnemingen blijkt dat de pleisteraars overdag bij elkaar blijven. Ze foerageren dan steeds groepsgewijs en verplaatsen zich ook als zodanig. In het najaar is het beeld iets anders (figuur 4). Aan het begin van de najaarstrek blijken alleen in decade 23 de individuen te overheersen. Van decade 24 t/m 27 (sterkste doortrek) overheersen de meerlingen. Mogelijk dat de vogels dan meer in familieverband opereren. Of dat jonge vogels meer bij elkaar blijven? Misschien is het wel een waarnemerseffect. In het najaar is de vegetatie veel uitbundiger dan in het voorjaar waardoor individuen wellicht minder gauw opgemerkt worden dan meerlingen. Het moge duidelijk zijn dat op deze wijze verzamelde archiefmateriaal minder geschikt is om deze vragen te beantwoorden.

Figuur 4. De groepsmaat van de Tapuiter in Limburg per decade. Er is onderscheid gemaakt tussen 'groepen' van één en van meer dan één vogel. Basis: Vogelarchief Limburg (1958-1997).

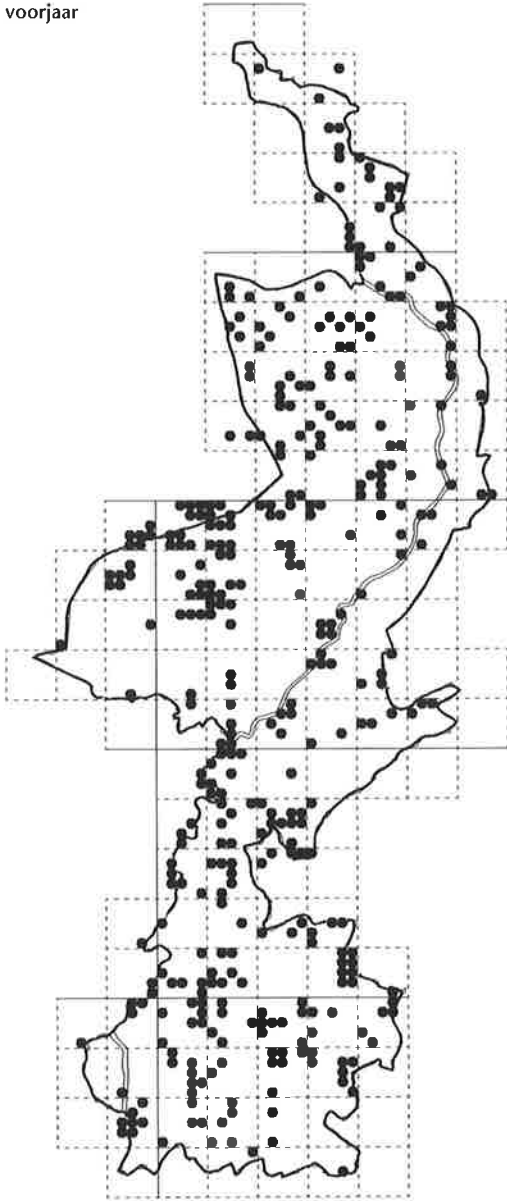
Aantallen

In de inleiding werd er al gewezen op het feit dat het lastig is om op basis van dit materiaal kwantitatieve uitspraken te doen. Desondanks worden er toch een paar opmerkingen over gemaakt. Opvallend is het feit dat er twee maal zoveel voor- als najaarswaarnemingen zijn gedaan. Je zou door de reproductie in het broedseizoen het omgekeerde verwachten. Het zou te wijten kunnen zijn aan een verminderde waarnemingsintensiteit in het najaar. Hiervan is echter geen sprake als we alle 130.000 waarnemingen uit het waarnemingenarchief tesamen bekijken (med. R. Schols). Wellicht dat de eerder gememooreerde verminderde detectie in het najaar een rol speelt. Vreemd is dat elders bijvoorbeeld in het Rijk van Nijmegen, wel meer vogels in het najaar zijn waargenomen (Hornman, 1998). In Drenthe daartegen vinden we het 'Limburgse patroon'.

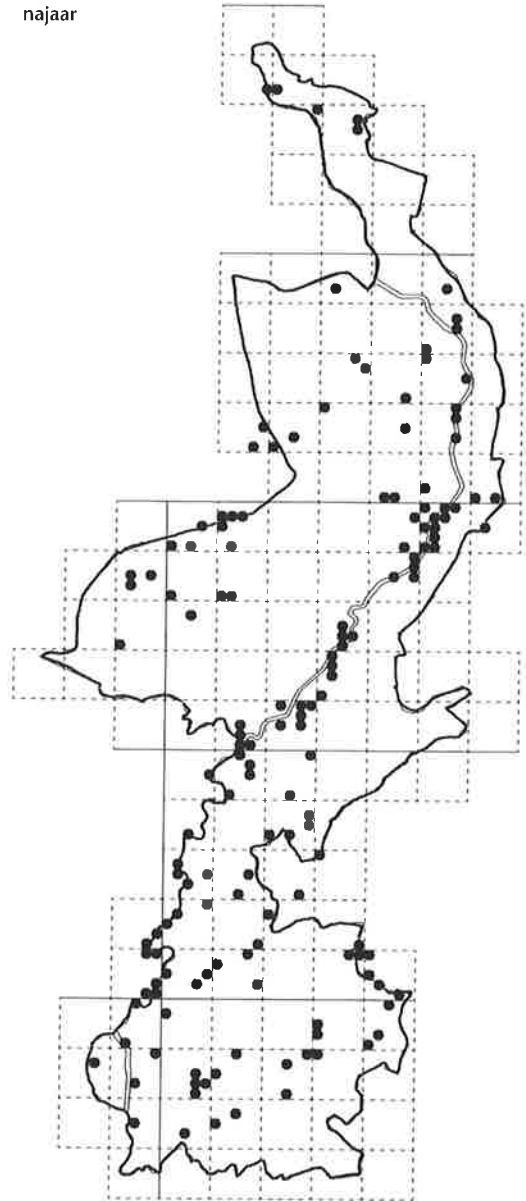
Verspreiding

Uit figuur 5 blijkt dat er geen al te grote verschillen bestaan in verspreiding tussen voor- en najaar. De verspreiding is eerder een weerspiegeling van de waarnemersactiviteit. In principe kunnen Tapuities tijdens de trek in alle open gebieden worden aangehouden. Een deel van de grotere dekking in het voorjaar is een waarnemerseffect. In het waarne-

voorjaar

najaar

Figuur 5. De verspreiding van de waarnemingen van de Tapuit in voor- en najaar in Limburg op basis van de waarnemingen in het Vogelarchief Limburg (1958-1997).

mingenbestand zijn namelijk ook de waarnemingen opgenomen die gedaan zijn tijdens de provinciale broedvogelkartering (in het voorjaar!). Van de 653 voorjaarswaarnemingen blijken er maar liefst 183 (= 28%) van de provinciale karteerders afkomstig te zijn. Dit heeft ook zijn weerslag op de hogere aantallen in het voorjaar.

Afsluiting

Het bewerken van niet systematisch verzamelde gegevens levert bij de Tapuit een goed beeld van het doortrekpatroon. Uitspraken op het kwalitatieve vlak zijn moeilijker te doen. Daarnaast kan het bewerken van dit materiaal een hoop inspiratie voor

nader onderzoek opleveren. Al met al moet het een stimulans zijn voor de waarnemers om vooral door te gaan met het verzamelen en doorgeven van de waarnemingen. Hoe meer materiaal des meer mogelijkheden voor de soortteksten voor de in 2001 te verschijnen nieuwe avifauna van Limburg.

Dankwoord

Ran Schols wil ik danken voor het selecteren van de Tapuiten-waarnemingen uit het Vogelarchief. Verder leverde deze vogeltrekspecialist als vanouds weer degelijk commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

- Dijk A.J. van & B.L.J. van Os, 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Ganzewles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Glutz von Blotzheim U. N. & K.M. Bauer, 1988. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 11/I. Passeriformes (2. Teil). AULA-Verlag Wiesbaden.
- Hornman M., 1989. De Tapuit *Oenanthe oenanthe* in het Rijk van Nijmegen e.o., 1965 t/m 1987. De Mourik 15: 17-38.
- Schols R., 1990. Het Paapje *Saxicola rubetra* als trekvogel in een deel van Zuid-Limburg. Limburgse Vogels 1: 1-8.

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne.

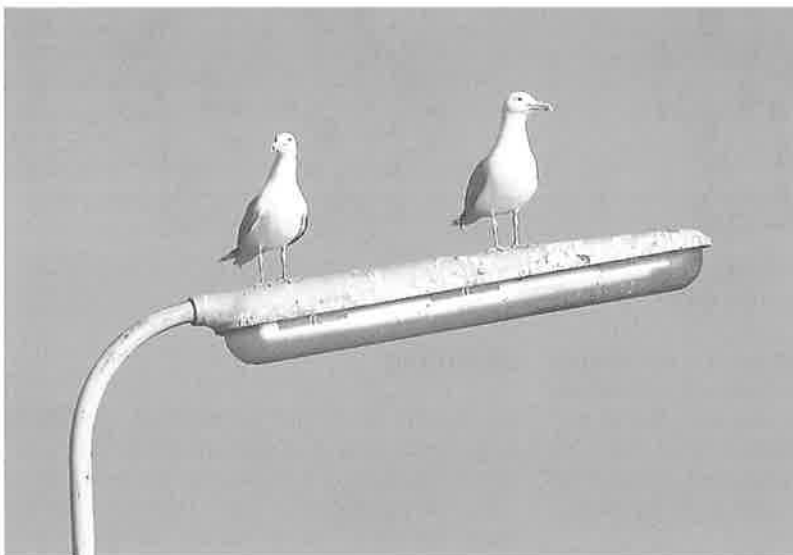
Bijzondere waarnemingen

Pontische Meeuwen; voor wie er oog voor heeft

Inleiding

Zo af en toe verschijnen er opzienbarende en vernieuwende determinatieartikels. Dit geldt wat ons betreft zeker voor de vier Duitse en Britse artikels over de determinatie van grote meeuwen, in het bijzonder

van 'geelpootmeeuwen' *Larus cachinnans/michaelis* (Gruber, 1995; Klein & Gruber, 1997; Garner & Quinn 1997, en Garner et al., 1997). Zij leren je weer opnieuw naar grote meeuwen te kijken. Voor de meeuwenliefhebber met geduld, gevoel voor details en in het bezit van een telescoop valt er nu nog meer te ontdekken. Dat je tegelijkertijd moet constateren dat sommige vogels (met name ruiende en onvolwassen exemplaren) wanhopig moeilijk blijven en zelfs

Adulte Pontische Meeuwen, 25-2-98, Sluis Born (foto: R. Schols)

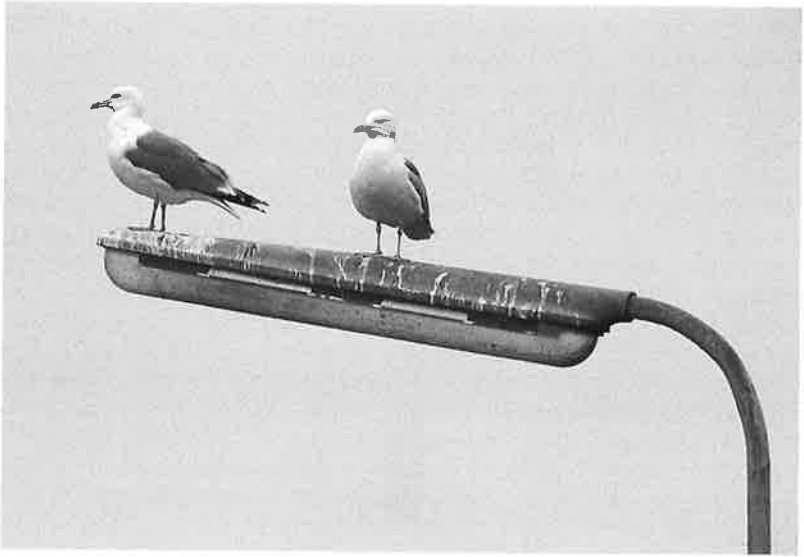
Let op rank postuur, platte buik, uitstekende vleugelpunten, lange poten en nek, vrij rechte puntige snavel, vrij kleine platte kop en donker oog. Poten zijn bij deze vogels roze.

Overigens roepen Pontische Meeuwen afwijkend, met meer hese, stakkato-achtige baltsroepen waarbij vleugels en kop vaak worden opgeheven.

Adulte Pontische Meeuwen, 25-2-98, Sluis Born
(foto: R. Schols)

Zelfde vogels als foto 1; komen nu plomper over met meer ronde kop en dikkere buik. Let echter op donker oog, smalle rechte snavel met kleine gonyshoek en bij linker vogel op lange witte top en smalle zwarte band op onderzijde langste vleugelpen.

niet op naam zijn te brengen houdt je niet alleen kritisch maar voorkomt ook overmoed.

Genoemde artikelen gaan in op de herkenning van de 'gewone' Mediterrane Geelpootmeeuw *Larus cachinnans michahellis* en de oostelijke Pontische Meeuw *Larus cachinnans cachinnans*. Overigens worden deze ondersoorten met ingang van 1998 door Sangster *et. al.* (1998) als aparte soorten beschouwd en als gevolg hiervan wordt de benaming respectievelijk Geelpootmeeuw *Larus michahellis* en Pontische Meeuw *Larus cachinnans cachinnans*.

Pontische Meeuwen in Limburg

Vooral in de tweede helft van 1997 werd in Nederland steeds intensiever en kritischer naar grote meeuwen gekeken, vaak met de genoemde artikelen letterlijk in de hand. De ontdekking van een adulte Pontische Meeuw (Steppemeeuw is wellicht een fraaiere naam) op 25 oktober 1997 op een meeuwslaapplaats bij Klein-Vink te Arcen door Justin Jansen en Patrick Palmen kon eigenlijk niet uitblijven. En als één schaap over de dam is....., juist.

Adulte Pontische Meeuw, 25-2-98, Neerharen
(foto: R. Schols)

Donker oog hier meest kenmerkend. Plomp uiterlijk, ronde kop en vrij zware snavel met gonyshoek maken deze vogel wat afwijkend en verwisselbaar met Zilvermeeuw. Tekening langste vleugelpen hier moeilijk te bepalen.

*Adulte Pontische Meeuw, Grindgat Oost-Maarland, 6-12-97 (foto: R. Schols).
Typische vogel, let op lange vleugels, lange (roze) poten, mantelkleur bijna als Zilvermeeuw, vrij platte kop met lange, smalle, puntige snavel (snavelkleur hier groenig-geel) met zwarte gonsvlek deels doorlopend tot op bovensnavel.*

Bovendien kon dankzij de nieuw verworven kennis ook een aantal eerder beschreven en gefotografeerde 'rare meeuwen' als Pontische Meeuw bestempeld worden.

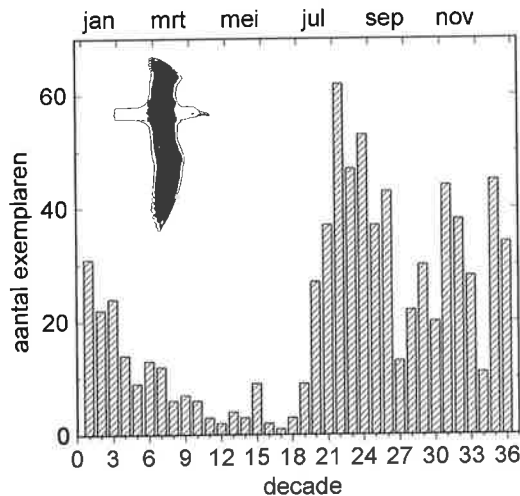
Het nieuws van de Pontische Meeuwen bij Arcen ging als een lopend vuurtje rond. Arcen werd druk bezocht door *twitchers* en elders deden andere vogelaars verwoede pogingen om nieuwe Pontische Meeuwen op te sporen.

In deze korte bijdrage willen we een eerste indruk

geven van het voorkomen van deze soort in Limburg in de periode oktober 1997 tot en met maart 1998 zoals dat is op te maken uit waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg.

We gaan niet in op de herkenning van de verschillende soorten geelpootmeeuwen en andere grote witkoppige familieleden. Daarvoor wordt verwezen naar bovengenoemde onvolprezen artikelen, Jonsen (1996), Muller (1996) en mededelingen in het tijdschrift *Dutch Birding* (Knolle et al., 1997; Liebers & Dierschke, 1997 en Groot Koerkamp & Ebels, 1997). Wel wordt gewezen op de onderschriften bij de foto's waar enkele kenmerken van adulte Pontische Meeuwen worden aangeduid.

In totaal zijn in Limburg tot en met maart 1998 minimaal 69 waarnemingen van Pontische Meeuwen doorgegeven. Hierbij zitten diverse dubbelmeldingen en gevallen van langdurig pleisterende vogels. Helaas zijn diverse waarnemingen nog niet ingestuurd zodat het beeld zeker niet compleet is. Het totaal aantal vogels is moeilijk aan te geven maar een aantal van tussen de 50 en 100 lijkt zeker niet overdreven. Voor een nieuwe soort voor Limburg is dit eigenlijk bizar veel, maar wel leuk. Opvallend is dat maar een select groepje waarnemers verantwoordelijk is voor deze waarnemingen. Dit betekent dat de nodige Pontische Meeuwen (maar ook Mediterrane Geelpootmeeuwen) onopgemerkt zijn gebleven. Pas wanneer meer mensen vertrouwd raken met de subtiele structuur- en kleedverschillen kan meer zekerheid verkregen worden over de werkelijke status van deze soorten.

Figuur 1: Aantal waargenomen Geelpootmeeuwen spec. in Limburg per decade tot en met 1997 (bron Vogelarchief Limburg; n=503 waarnemingen).

Adulte Pontische Meeuw,
Sluis Born, 25-2-98

(Foto: R. Schols)

Gehele ondervleugel licht, onderzijde handpennen zilverwit doorlopend tot aan vrij smalle zwarte vleugelpunt. Langste vleugelpen toont lange witte top. Minimaal 5 handpennen hebben zwart aan uiteinde, 6 heeft dun zwart bandje. Verder zijn smalle, rechte snavel en donker oog kenmerkend.

Waarneemplaatsen en aantallen

Bij Arcen en het even verderop gelegen Leukermeer werden in november en december minimaal 12 verschillende exemplaren gezien (Knolle *et. al.*, 1997. P. Palmén en M. Berlijn, *mond. med.*). Helaas zijn niet alle waarnemingen ingestuurd zodat we over de aantallen in de rest van de winter niet veel kunnen zeggen.

Op 28 november 1997 werd door Jo van der Coelen de eerste Pontische Meeuw voor Zuid-Limburg bij het grindgat van Eysden op naam gebracht. Hier konden in december en januari overdag tot 7 vogels bij elkaar gezien worden. Het vermoeden bestond dat in het zuidelijke Maasdal waarschijnlijk veel meer exemplaren aanwezig moesten zijn. De 35 vogels die Karel Lemmens begin februari op de meeuwenlaapplaats van Eysden telde (*mond. med.*) en de minimaal 40 exemplaren die ondergetekenden in gezelschap van Bob Streutjens hier op 15 februari zagen waren toch wel spectaculair te noemen. En dan te bedenken dat vanwege het matige avondlicht, de afstand en het feit dat de vogels van verschillende kanten kwamen, waarschijnlijk nog 10-tallen vogels zijn gemist. Op 22 maart konden hier tijdens een kort bezoek nog zeker 15 Pontische Meeuwen geteld worden. Verder zijn ook nog pleisterende vogels ontdekt bij Maaseik B. (maximaal 5 op één dag), Ohé en Laak (max. 2), de Sneppen (1), Osen (1), Venlo (1), de sluis bij Born (max. 3), grindgat Negenoord bij Stokkem B. (max. 2), de stuw bij Baarlo/Belfeld (max. 2), Itteren/Neerharen (max. 2) en Maastricht/Borgharen (max. 2).

Jaarverloop en verhouding tot Geelpootmeeuw

In maart zijn Pontische Meeuwen nog maar van weinig plaatsen gemeld. Deze afname kan reëel zijn, maar is mogelijk ook wat geflatteerd omdat de aandacht wellicht is verslapt. Nu al?! De meeste waarnemingen hebben betrekking op (vrijwel) adulte vogels en derde winterkleed vogels. Deze zijn dan ook gemakkelijker te determineren dan de eerste en tweede winters waarvan nog maar enkelingen konden worden vastgesteld. Of zal blijken dat deze jonge vogels eigenlijk de meerderheid vormen is niet denkbeeldig en voer voor specialisten.

De Pontische Meeuw blijkt in Limburg dus niet echt zeldzaam te zijn; in ieder geval niet in de afgelopen winter. Of dit in volgende winters ook zo zal zijn moet nog maar blijken. Ook is het interessant te weten of deze oostelijke gast ook in de rest van het jaar hier te vinden is.

Waarschijnlijk wel. Ook doet zich de vraag voor of deze soort reeds eerder in Limburg aanwezig was en of een deel van de bestaande waarnemingen van 'Geelpootmeeuwen spec.' betrekking kan hebben op Pontisch Meeuwen. Exclusief de nu bekende waarnemingen van Pontische Meeuwen zitten in het Vogelarchief Limburg tot en met 1997 ca. 500 waarnemingen van Geelpootmeeuwen. In figuur 1 is op basis van deze waarnemingen het voorkomen gedurende het jaar weergegeven.

In de literatuur wordt vaak aangegeven dat de (Mediterrane) Geelpootmeeuw in de loop van de zomer

naar Noordwest-Europa komt en in de loop van het najaar weer teruggaat. In de winter zouden ze veel schaarser zijn, hoewel ze in het binnenland van Nedersachsen en Nordrhein-Westfalen tot ver in de winter in relatief grote aantallen aanwezig blijven (Klein & Gruber, 1997). Overigens spreken recente slaapplaatstellingen in de winter in Nordrhein-Westfalen (van den Berg, 1998) deze laatste bewering ons inziens weer tegen.

De Pontisch Meeuw zou in West-Europa vooral een overwinteraar zijn, die al vanaf de nazomer begint te arriveren en in de loop van het voorjaar grotendeels vertrekt. Hij zou wat meer een wintergevoelige zwerfver zijn. Vooral in de (na)winter zou de Pontische Meeuw ten opzichte van zijn Mediterrane kompaan in de meerderheid zijn (Klein & Gruber, 1997).

Figuur 1 laat zien dat in Limburg het aantal Geelpootmeeuwen *spec. minimaal* is in het voorjaar, piekt in de zomer en het vroege najaar maar ook in het late najaar en in de winter relatief hoog blijft. Toch mag uit het vrij grote aantal winterwaarnemingen ons inziens niet geconcludeerd worden dat het dus aanmerkelijk is dat deze betrekking hebben op Pontische Meeuwen. Zover we weten hebben de oude waarnemingen vrijwel steeds betrekking op 'klassieke' Geelpootmeeuwen; dus vogels met een combinatie van een vrij donkere mantel, (vrijwel) ongestreepte witte kop, lichte ogen en duidelijk (diep)gele poten. Deze vogels zijn waarschijnlijk vrijwel allemaal te rekenen tot de Mediterrane Geelpootmeeuw.

Witkoppige meeuwen met een relatief lichte mantelkleur en witrose of (onbestemd) fletse poten zijn volgens ons gewoon voor 'Zilvermeeuw' versleten in plaats van een Pontische Geelpootmeeuw. Het vaak vertoonde donkere oog bij de Pontische Meeuw is waarschijnlijk voorheen geen enkele Limburgse vogelaar opgevallen c.q. daar heeft voorheen niemand de juiste aandacht aan gegeven!

Ons inziens zitten dus tussen de oude geelpootmeeuwenwaarnemingen waarschijnlijk geen Pontische Meeuwen. Het ligt veel meer voor de hand dat Pontische Meeuwen in het verleden steeds over het hoofd zijn gezien. Dat neemt niet weg dat de soort waarschijnlijk al jaren in onze provincie rondvliegt. Wat dat betreft zou het interessant zijn om oude foto's van 'Zilvermeeuwen' uit Limburg eens nader te bestuderen.

Oproep

Tot slot willen we iedereen oproepen alle waarne-

mingen van (Mediterrane) Geelpootmeeuwen *Larus michahellis*, Pontische Meeuwen *Larus cachinnans cachinnans* maar ook alle niet nader te specificeren geelpootmeeuwen (te noteren als 'Geelpootmeeuw *spec. Larus cachinnans/michahellis spp*') apart als zodanig in te sturen naar het Vogellarchief, inclusief een korte beschrijving van de waargenomen kenmerken. Alleen zo kunnen we straks een beter overzicht krijgen van het werkelijke voorkomen van de afzonderlijke soorten. Tegelijkertijd adviseren we bij de determinatie zeer kritisch te blijven, niet af te gaan op slechts een enkel kenmerk en rekening te houden met ruistadia en flinke variatie van kenmerken binnen de soorten, geslachten en leeftijden. Hou er ook rekening mee dat bijvoorbeeld fel (tegen)licht of een te grote afstand kleurkenmerken kan beïnvloeden (een licht oog kan dan donker lijken, of roze poten gelig!). Niettemin plezier gewent bij al het gepeuter en gepuzzel.

Dankwoord

De volgende vogelaars hebben hun waarnemingen van geelpootmeeuwen ingestuurd naar het vogellarchief: W. Vergoossen, W. Scheres, N. Reneerkens, H. Alards, C. van Seggelen, J. Jansen, J. Vrehen, M. Berlijn, N. Schaafstra, en J. Roemen, waarvoor dank.

Literatuur

- Garner M. & Quinn D. 1997. Identification of Yellow-legged Gulls in Britain. *British Birds* 90:25-62.
- Garner M., Quinn D. & Glover B. 1997. Identification of Yellow-legged Gulls in Britain, part 2. *British Birds* 90: 369-383.
- Groot Koerkamp G. & Ebels E.B. 1997. Pontische Geelpootmeeuw bij Zutphen in september-november 1988. *Dutch Birding* 19: 280-283.
- Gruber D. 1995. Die Kennzeichen und das Vorkommen der Weisskopfmöwe *Larus cachinnans* in Europa. *Limicola* 9: 121-165.
- Jonsson L. 1996. Gulftodde trutar. *Var Fagelvarld* 55: 12-26.
- Klein R. & Gruber D. 1997. Die Bestimmung und taxonomische Stellung der in Mitteleuropa auftretenden Weisskopfmöwe *Larus cachinnans*. *Limicola* 11: 49-75.
- Knolle P., Jansen J. & Palmen P. 1997. Pontische Geelpootmeeuwen bij Enschede en in Noord-Limburg. *Dutch Birding* 19: 319-320.
- Liebers D. & Dierschke V. 1997. Variability of field characters in adult Pontic Yellow-legged Gulls. *Dutch Birding* 19: 277-280.
- Muller A. 1996. Hinweise zur Bestimmung von Grossmöwen (*Larus spec.*). *Charadrius* 32: 135-148.
- Sangster G., Hazevoet C.J., van den Berg A.B. & Roselaar C.S. 1998. Dutch avifaunal list: species concepts, taxonomic instability, and taxonomic changes in 1998. *Dutch Birding* 20: 22-32.

Ran Schols en Jo van der Coelen, p/a Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht.

Breedbekstrandloper in de Grootte Peel; alle goeie dingen in drieën

Op 22 augustus 1964 zag de heer P.H. Kemp uit Maastricht samen met een aantal vogelvrienden in (het Brabantse deel van) de Grootte Peel een Breedbekstrandloper (Hens 1965). Hens (1965) vermeldde tevens dat de heer Notermans kans zag de vogel op kleurenfilm vast te leggen. De Commissie voor de Nederlandse Avifauna (CNA) heeft de waarneming destijds aanvaard (CNA, 1970). Het betrof de zevende waarneming voor Nederland en de eerste in het binnenland.

In 1994 vertoonde een lid van Vogelwerkgroep "de Peel" tijdens één van onze vergaderingen twee oude, ongedateerde vogelfilms uit de Peel. De nostalgisch ogende films tonen fraaie beelden van onder andere Grauwe Kiekendieven bij nest, Hoppen bij nest, Zwarte Oievaarders, Kraanvogels én nog wat andere korte vage shots van wat kleine, dribbelende vogels waar door ons verder weinig aandacht aan werd geschonken.

Halverwege 1996 valt nummer 4 van Dutch Birding in de bus met een artikel over de Herziening Avifaunistisch Lijst 1800-1979. Vanwege mijn schrijfactiviteiten aan de Avifauna van de Grootte Peel wordt de lijst door mij minitueus nageplozen op onder andere waarnemingen uit de Peelstreek. Een van de vermelde waarnemingen betreft een niet langer aanvaardbaar geachte waarneming van een Breedbekstrandloper op 22 augustus 1964 in de Grootte Peel (IJzerdoorn et al., 1996). In de loop van 1997, bij het schrijven van de soorttekst "Breedbekstrandloper", grijp ik terug op genoemd nummer van Dutch Birding en 'de Hens'.

De oude waarneming, aanvaard, weer afgevoerd, 'de Hens', film?....., film!

De oude vertoonde films worden in mijn hoofd weer

afgedraaid en ik kan met behulp van mijn waarnemingenarchief de film dateren op omstreeks 1964-1965. De herinneringen aan de vage filmbeelden van het kleine grut komen weer boven en ik weet nog dat er wat 'steltloper-achtigs' door het beeld dribbelde. Reden genoeg de films weer uit de doos te vissen. Op 5 november 1997 wordt door een aantal personen de films bekeken en passeert inderdaad weer een kleine vogel dat snel als een 'strandloper' kan worden gedetermineerd. Na het herhaalde malen bekijken van de korte maar kwalitatief redelijke beelden komt het hoge woord eruit. Het is een Breedbekstrandloper!

Na ruim 33 jaar verborgen te zijn geweest worden de originele beelden herontdekt.

Een opnieuw ingediend verzoek aan de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) om de waarneming alsnog op te nemen in de Nederlandse Avifaunistische Lijst is inmiddels door de CDNA op basis van het nieuwe bewijsmateriaal gehonoreerd. De waarneming uit de Grootte Peel is de vijfde van Nederland, de eerste en nog steeds een van de weinige echte binnenlandwaarnemingen (IJzerdoorn et al., 1996 en Jansen & Ovaa, 1997).

De heren Kemp, Notermans en andere waarnemers krijgen de eer die hen toekomt als waarnemers van de enige Breedbekstrandloper in de Grootte Peel en de eerste van de provincie Noord-Brabant.

Literatuur

- Commissie voor de Nederlandse Avifauna. 1970. Avifauna van Nederland. Lijst van de in Nederland waargenomen vogelsoorten en hun geografische vormen. Brill, Leiden.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Natuur Historisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- IJzerdoorn, E.J., J. van der Laan & CDNA. 1996. Herziening Nederlandse Avifaunistische Lijst 1800-1979: tweede fase. Dutch Birding 18 (4):157-202.
- Jansen, J. & A. Ovaa. 1997. Breedbekstrandlopers bij Broekhuizen in mei 1996. Limburgse Vogels 8 (2):77-78.

Carlo van Seggelen, Helenastraat 32, 5759 PM Helenaveen

Grote Trap bij Panningen

Op 14 januari 1997 waren B. Aerts, J. Kok, J. Lormans en H. Seelen van de Vogelwerkgroep van het IVN in Helden aan het vogelen langs de Rootsdijk te Panningen. Hier namen zij een mannetje

Grote Trap *Otis tarda* waar die op zo'n 75 tot 100 meter afstand van de weg foerageerde. De vogel zat in de buurt van een groep van ca. 50 Toendrarietganzen. Hier liet de vogel zich ten overstaan van de waarnemers erg fraai bekijken.

Na gefoerageerd te hebben vloog de vogel in westelijke richting weg om vervolgens een kilometer westelijker neer te strijken langs de Schorfweg. Na hier nog een 20-tal minuten gefoerageerd te hebben vertrok de vogel in westelijke richting, richting Meyel-Groote Peel.

Een zoekactie van Antonio Mendoza op 16 januari in deze contreien was succesvol, want de vogel liet zich deze dag langs de Kokmeuwenweg net over de grens in Noord-Brabant fraai bekijken en fotograferen. Zoekacties de dag later en de daarop volgende dagen leverden niets meer op.

Beschrijving

Een beschrijving van een Grote Trap is niet moeilijk te maken en vaak is een korte beschrijving genoeg om tot een sluitende determinatie te komen. Helaas zijn de laatste jaren enkele gevallen bekend van 'Grote Trappen' die Nijlganzen betroffen. De vogel werd op 14 januari te Panningen als volgt beschreven.

Grootte en bouw: grote plumpe vogel met een massief lichaam. Hoogte als Ooievaar, maar veel zwaarder. Lengte 90-100 cm. Lange zware rechte

hals en hoge dikke poten. *Staart:* kort opstaand.

Kop & onderdelen: grijsachtig.

Bovendelen: rossig/bruin met regelmatig verdeelde zwarte punten.

Staart: bruin met zwarte dwarsstrepen.

Vleugels: grijs/wit met in de vlucht goed waarneembare zwarte eindpunten.

Gedrag: zoekt met zeer statige passen naar voedsel tussen het dorre bruine gras. Zeer waakzaam, zijn hals is lang, recht en zwaar, het fiere kopje ziet alles. Vliegt met langzame, regelmatige, maar krachtige vleugelslagen.

Status in Europa

De Grote Trap is langzamerhand erg zeldzaam geworden in Europa. De aantallen zijn tegenwoordig slechts een fractie van vroeger. Zo bleken Grote Trappen die tot 1987 in Nederland en België werden gezien o.a. afkomstig van de voormalige DDR (Hummel, 1990). Dit is op grond van tientallen ringterugmeldingen bevestigd. Limburgse gevallen tot 1987 hebben dan ook mogelijk betrekking op Oostduitse vogels.

Dat het inderdaad erg beroerd gesteld is met de Grote Trap bewijzen onderstaande gegevens. Zo werden in de voormalige DDR in 1940 nog 4.500 vogels geteld (Glutz *et al.*, 1973), in 1965 nog 1.530 (British Birds 81: 332), in 1971 900, in 1985 460, in 1988 300 en in 1995 81. In 1997 zijn geen exacte aantallen voorhan-

Tijdens strenge winters is de kans het grootst om Grote Trappen in Limburg waar te nemen, zoals deze vogels bij de Meinweg in januari en februari 1987 (foto: R. Cuypers).

den maar de stand is ten opzichte van 1995 wederom gehalveerd (P. Barthel, pers. meded.).

Men heeft getracht om de DDR-populatie op peil te houden, maar dit is jammer genoeg mislukt. In totaal werden er zo'n 385 uit broedmachine's afkomstige vogels de vrijheid gegeven, maar dit zette niet echt zoden aan de dijk. De nu nog in twee geïsoleerde gebieden rondom Berlijn voorkomende Grote Trappen zijn alle geringd, tam en hebben geen trekdrang meer.

Tegenwoordig wordt ook in Bulgarije via herintroduktieprogramma's getracht om de Bulgaarse populatie op peil te houden. Hopen maar dat dit lukt omdat het Duitse en een programma in Groot Brittannië radicaal gefaald heeft. In Groot Brittannië werd een programma opgestart rondom de vogel die in 1970 in januari tot april werd waargenomen op Fair Isle (Shetland Eilanden; A. van den Berg, pers. meded.). Van de grote populatie in het voormalige Tsjechoslowakije is het aantal van 1.317 vogels in 1990 (British Birds 88: 32) afgenomen naar 3-6 vogels in Tjechië (w.o 1 mannetje) in 1994. In Slowakije resteerden in 1994 nog 40-25 vogels (Peter Barthel, pers. med.).

Van de Oostenrijkse populatie die in 1972 nog 215 vogels groot was (Glutz *et al.*, 1973) is geen enkele broedvogel meer overgebleven, alleen enkele overzomerende vogels kunnen nog gezien worden.

De enige levensvatbare populatie, waar mogelijk ook de Panningse vogel vandaan kwam, komt uit Hongarije. Hier werden nog 1.362 vogels geteld in 1990 (Peter Barthel, pers. med.). De afname is toch nog erg groot in vergelijking met de 2.300 vogels die in 1970 werden geteld en de 8.557 exemplaren die in 1941 werden opgetekend (Glutz *et al.*, 1973). De eens grote populatie in Polen met in 1963 nog 305 vogels is in 1983 uitgestorven. Na 1983 is hier slechts één vogel gezien.

De achteruitgang is onder meer te wijten aan bio-toopvernietiging, gif, hoogspanningsleidingen (waar vooral mannetjes het slachtoffer van worden tijdens de baltsperiode) en aan de jacht op de soort (Glutz *et al.*, 1973; Hummel, 1990). Een enigszins gezonde populatie lijkt nog voor te komen in Spanje en Portugal, maar dit zijn alle standvogels en betreffen een andere ondersoort.

Situatie in Nederland en omliggende landen

Voor 1945 werden met enige regelmaat grote in-

fluxen vastgesteld van Grote Trappen in Nederland, waarbij Limburg ook niet ongemoeid werd gelaten. Na 1945 zijn er in Nederland 126 waarnemingen verricht waarbij in totaal 273 individuen werden gezien (dit zijn allen gevallen die door de CDNA (of toendertijd nog door de NOU) zijn geregistreerd en na 1986 werden beoordeeld. Van Limburg wordt melding gemaakt van gevallen in 1949, 1965 (4), 1970 en 1972 (Arnoud van den Berg, pers. med.). Verder zijn er de in Ganzevles *et al.* (1983) ontbrekende waarnemingen van Amby van 23 tot 28 januari 1985 (Wim Ganzevles, Ton Cuypers e.a., Dutch Birding 8: 62)) en de Meinweg van maximaal 12 exemplaren van 31 januari tot 7 februari 1987 (Rob Cuypers, Ton Cuypers e.v.a.).

Dat de Grote Trap in Limburg in vroegere tijden een bekende vogel was kan afgeleid worden van twee volksnamen die de vogel verkregen heeft: de Wilde Schroet (of Wilde Kalkoen) en Sjroet (Blok & ter Stege, 1995).

Na het min of meer uitsterven van de DDR populatie werden in Nederland recent nog slechts een viertal waarnemingen verricht. Deze waren van 15 tot 26 februari 1994 Meddo (Ov), 13 januari tot 9 maart 1996 Rolde (Dr), 14 januari 1997 Panningen (L) en op 17 januari 1997 Heusden (NBr) en als laatste waarnemingen 6 tot 16 februari 1997 Ijpelo bij Wierden (Ov).

Ook in de door ons omringde landen is de vogel nu nog zeer zeldzaam getuige 2 waarnemingen in Duitsland na 1987 (Peter Barthel, pers. med.) en na 1987 geen enkele waarneming in België. De laatste waarneming hier dateert van een vogel die van 7 tot 14 februari 1987 nabij Wijchmaal (Belgisch Limburg) verbleef (Herroelen, 1995).

In Frankrijk is tussen 1981 en 1997 sprake van 'slechts' 4 gevallen van in totaal 6 vogels (het laatste geval hier was in de winter 1992/93). Ook in Groot Brittannië werden tussen 1958 en 1997 "slechts" 20 exemplaren gezien, waarvan de laatste op 7 maart 1987 in Suffolk (Dudley *et al.*, 1996).

Ook dichterbij het broedgebied is de soort zeer zeldzaam getuige een vondst in 1993 die het eerste levensteken was van een Grote Trap in Slovenië in 50 jaar (Dutch Birding 16: 80).

Verklaring van het trekgedrag

In vele artikelen over Grote trappen is gespeculeerd over de reden van het wegtrekken van vogels uit hun broed- c.q. overzomeringsgebied. Hummel (1990)

verwoord het als beste en schrijft dat de Grote trappen populatie in twee groepen kan worden opgesplitst. De westelijke populatie zijn vogels van het Iberisch schiereiland en Marokko, maar deze trekken over kleine afstanden, en vogels uit de oostelijke populatie, die wel een uitgebreid trekgedrag vertonen.

Normaal gesproken is de Grote Trap een standvogel, die 's winters in zijn broedgebied blijft rondhangen. Wel zoekt hij groene velden met kruiden op alwaar hij de winter doorkomt.

Erg strenge winters, vaak gepaard met sneeuwval in de vroege herfst en een vroege inval van zeer strenge vorst, motiveren de vogels om weg te trekken. Vooral de sneeuwhoogte (hoger dan 10 cm.) en de duur van de sneeuwperiode zijn belangrijke factoren. Dit laatste lijkt bij de meeste grote invasies de belangrijkste reden, zoals in 1925/26, 1928/29, 1962/63 en 1978/79. Tijdens sommige strenge winters werd er niet weggetrokken, hetgeen resulteerde in verschrikkelijke slachtingen (Hummel, 1990).

Het trekgedrag van de Grote Trap is vaak pal west (daarom komen ze ook hier terecht), maar af en toe wordt er ook uitgeweken in zuid-oostelijke richting. Zo vonden in Italië invasies plaats in 1908/1909, 1933/34 en 1967/68.

Alhoewel bij strenge winters een groot aantal vogels wegtrekt en verblijft in landen als Nederland (met bijvoorbeeld in de winter 1978/79 126 vogels), dan blijkt daarna dat in de DDR de populatie toch verder inzakt. Zo waren er voor de influx van 1978/79 in Noordwest-Europa nog 800 vogels en na de winter nog 520 exemplaren over in de DDR. Ook in andere winters vonden, ondanks het wegtrekken, grote slachtingen plaats.

Woord van dank

Mijn dank gaat uit naar de enthousiaste waarnemers van de vogelwerkgroep van IVN Helden: B. Aerts, J. Kok, J. Lormans en H. Seelen. Verder dank ik Peter Barthel (Limicola), Arnoud van den Berg, Rob Cuypers, Ton Cuypers en Patrick Palmen.

Literatuur

- Blok H. & H. ter Stege. 1995. De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis. Leidschendam.
Commissie van de Nederlandse Avifauna (CDNA), 1970. Avifauna van Nederland. Leiden.
Dudley S., T. Benton, P. Fraser & J. Ryan. 19.. Rare Birds day by day. Kent.

- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen. 1985. Vogels in Limburg. Publikatie NHG, reeks XXXV, aflevering 5-15.
Glutz von Blotzheim Urs. N., K. M. Bauer & E. Bezzel, 1973, Handbuch der Vögel Mitteleuropas 5, Frankfurt am Main.
Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden, Natuurhistorisch Genootschap Limburg 15.
Herroelen P. 1995. Naamlijst van de vogels van België 1901-1992. Boutersem.
Hummel D., 1990. Der Einflug der Großtrappe nach West-Europa im Winter 1986/87. Limicola 4: 1-21.

Justin Jansen, Blitterswijckseweg 6, 5871 CE Broekhuizen

Opnieuw Dwergganzen in het Maasplassengebied

In de namiddag van 14 december 1997 - op een moment dat de meest notoire 'grindgatenvogelaars' zich in Zeeland bevonden - kwam notabene vanuit deze uithoek (!) de telefonische melding door dat zich in de uiterwaarden bij Klauwenhof (Maaseik) een groep Dwergganzen *Anser erythropus* bevond. Ter plekke gearriveerd kon ik samen met enkele tientallen Belgische en Nederlandse vogelaars vanaf redelijk korte afstand een adulte Dwergganzen vergezeld van vijf onvolwassen exemplaren bewonderen, alle ongeringd.

De familie Dwergganzen werd vervolgens tot 20 december dagelijks bij Klauwenhof gezien, meestal in gezelschap van 1.500-2.100 Kolganzen, maximaal 470 Toendrarietganzen, 260 Grauwe Ganzen en een exotische mix bestaande uit enkele tientallen Brandganzen, Canadese ganzen, Nijlganzen en Indische Ganzen. Op 18 december zag Max Berlijn hier zelfs een tweede adulte Dwergganzen met een verwonde poot. Deze goed herkenbare vogel is nadien niet meer aangetroffen.

Van 22 tot en met 24 december is dezelfde familie samen met 2.000 Kolganzen in de Kuilkensgreend bij Stevensweert gezien en op 14 februari 1998 nam ik ter plekke tenslotte nog een adulte Dwergganzen samen met slechts één onvolwassen exemplaar waar. Of dit laatste duo het restant vormde van de voornoemde familie Dwergganzen dan wel een nieuw groepje betrof, zal wel altijd een raadsel blijven. De Dwergganzen foerageerden overdag samen met Kolganzen op de akkers en weilanden langs de Maas. Tussen de Kolganzen waren ze in de regel

makkelijk te vinden doordat de hele familie zich steevast aan de buitenrand van de groep ophield. Vanaf de eerste waarnemingsdag vlogen ze in de schemering naar de slaappleats op het binnenterrein van de Clauscentrale bij Maasbracht.

Naast een drietal gevallen in januari 1971 in de Grote Peel (Ganzevles et al., 1985) en een decembermelding bij Broekhuizenvorst in 1991 (Jansen, 1992), zijn inmiddels vijf andere waarnemingen uit het Maasplassengebied bekend (Vogelarchief Limburg):

- maart 1977 1 onv. ex.. Brandt-Stevensweert,
- 21 tot en met 27 januari 1979 1 onv. Kis en Walburg-Stevensweert,
- 18 januari tot en met 5 februari 1990 1 ad. Klauwenhof- Maaseik,
- 27 januari 1994 1 onv. Brandt-Stevensweert,
- 24 december 1996 1 ad. Klauwenhof-Maaseik.

Het begint er nu langzaam maar zeker op te lijken dat de Dwerggans een (jaarlijks?) terugkerende wintergast wordt. Het is wachten op de eerste gekleurde exemplaren. De meeste in Nederland

overwinterende Dwergganzen zijn immers afkomstig van een Zweeds uitzetproject in Lapland, waarbij een aanzienlijk deel van de dieren is voorzien van gekleurde potringen. Interessant is verder een melding door Von Essen (1997) in zijn projectverslag over het najaar van 1997: "At the Lake Takern (Zweden) are 19 Lesser White-fronted Geese seen and among them a brood of five juveniles and only one adult bird (no ringed one). On 14 October 1997 that brood was reported from Skane (south Sweden). Probably it comes from the project area." Waren dat onze vogels?

Literatuur

- Ganzevles, W., F. Hustings, J. Ummels & W. Vergoossen (1987). *Vogels in Limburg*. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Jansen, J. 1992. Waarneming van een Dwerggans langs de Maas. *Limburgse Vogels* 3 (2): 56-57.
- Von Essen, L. 1997. News from the Swedish Lesser White-fronted Goose Project. Breeding season 1997. Internet-site.

Willem Vergoossen, Hulststraat 20, 6101 MG Echt.

Recent verschenen

Broedvogels van het Westelijk Heuvelland

Avifaunakartering Limburg, deelgebied VI, 1995. Door: B. van Noorden, 1998. Provincie Limburg, Hoofdgroep Ruimte, Groen en Verkeer, Maastricht. Te bestellen bij de Bibliotheek van de Provincie Limburg (043-3897382). De prijs bedraagt f12,50,- inclusief verzendkosten.

Na het doorlezen van het bondig weergegeven rapport over de avifauna van het Westelijk Heuvelland, viel het me eigenlijk pas op dat er echt weinig spectaculaire soorten voorkomen in dit deel van de provincie Limburg. Dit ondanks het feit dat het onderzoeksgebied reeds veel kenmerken van het Midden-Europese heuvellandschap heeft: plateaus, steile hellingen, groeves en beekdalen. Overigens is ook een klein deel van het Maasdal namelijk dat van de grens tot in Maastricht, in 1995 onderzocht.

Het ontbreken van enig territorium van Rode Wouw, Slechtvalk, Raaf, Oehoe, Grauwe Klauwier en Roodborsttapuit geeft aan dat de oppervlakte goed ontwikkeld natuurerrein in het werkgebied minimaal is. Om het maar niet te hebben over soorten als Zwarte Ooievaar, Kwartelkoning en Middelste Bonte Specht die in het nabijgelegen Wallonië plaatselijk zijn aan te treffen. Grootschalige landbouw en stedelijk gebied (vliegveld!) domineren dan ook in Zuidwest-Limburg.

Het Westelijk Heuvelland heeft dringend een opknappbeurt nodig. Landschappelijk mag het dan soms nog fraai ogen, ecologisch stelt het allemaal nog maar bar weinig voor. Beekdalen zoals die van de Geleenbeek, Geul en Noor behoren flink te worden vernat en uit hun strakke keurslijfen worden bevrijd. Elzenbroekbos moet weer floreren en hellingbossen op grote schaal worden ontwikkeld (bij voorkeur spontaan). Goed ontwikkeld struweel, bloemrijke en van insecten gonzende graslanden zijn al helemaal met

een lampje te zoeken. Kortom: voor de natuurbeschermingsinstanties volop werk aan de winkel!

Bij gebrek aan goed ontwikkelde natuur moeten we ons blij maken over een van de laatste kwijnende Grauwe Gorzen op de kale plateaus of wat Steenuilen in oude hoogstamboomgaarden.

Natuurlijk hebben het prachtige Bunder- en Savelsbos ons nog een rijk bosvogelgezelschap te bieden. Ook de zuidhellingen van het Beneden-Geuldal mogen er wezen. Vooral de hoge dichtheden van Grauwe Vliegenvanger en Glanskop bewijzen dat. Andere soorten die je wel zou verwachten, vertonen juist opvallend lage aantallen zoals Wielewaal, Nachtegaal (slechts 2!), Zwarte Specht (1), Gekraagde Roodstaart, Bonte Vliegenvanger (2), Goudvink (7) en Matkop. De Houtsnip ontbreekt zelfs volledig.

Landelijk gezien scoort dit district goed met haar Grote Gele Kwikken (68), Kramsvogels (187) en Eurokanaries (125). Ook de 17 IJsvogels liegen er niet om, maar 1995 was dan ook een topjaar.

De aan- of afwezigheid van "gewone" soorten, geeft aan dat het hier om een sterk van de rest van Nederland afwijkend gebied gaat. Om hier een voorbeeld te noemen: Scholeksters zitten geheel niet op de plateaus terwijl daar juist de talrijkheid van Zwarte Roodstaarten opvalt. De Havik is nog betrekkelijk schaars. De soort heeft pas recent het gebied weer gekoloniseerd. Maar op diverse lokaties waaronder op de Berger Heide in het Beneden-Geuldal mist vervolging haar uitwerking niet! Kleine kolonies met Oeverzwaluwen mis ik eigenlijk, zowel langs de Maas als langs de Geul. Ook de broedvogelbevolking van de vier grote groeves valt enigszins tegen. Een meer ruige afwerking zou geen kwaad kunnen.

De jonge natuurontwikkelingsterreinen langs de Maas bezuiden Maastricht vallen vooral op door hun hoge dichtheden aan Bosrietzangers en Grasmussen. Echte zeldzaamheden op de Buidelmees en een zangpost van een Orpheusspotvogel na, ontbreken. Inmiddels weten we dat in 1997 ook Kwartelkoning en Blauwborst zich in het zuidelijk Maasdal hebben aangediend. En wat bleek tot ieders verrassing: Oehoe en Middelste Bonte Specht hebben dat jaar ook succesvol gebroed in het Westelijk Heuvelland. Zelfs een Witte Ooievaar probeerde te nestelen nabij Eijdsden. Dat moet u als vogelliefhebber toch weer een beetje meer optimistisch stemmen.

Gijs Kurstjens

Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 1997

Auteurs: Thijs Loven en Raymond Pahlplatz, 1998. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 1997. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert. Te bestellen bij de VWG Nederweert door overmaking van f 12,50 incl. verzendkosten op Postbankrekening 122026 t.n.v. VWG Nederweert o.v.v. "broedvogelrapport 1997".

Vogelwerkgroep Nederweert blijft aan de weg timmeren. Inmiddels heeft het vierde broedvogelrapport van deze werkgroep het licht gezien. Het mag een gerust een huzarenstuk worden genoemd wat deze actieve club vogelaars bereikt heeft. Het eenmalig uitvoeren van een vlakdekkende broedvogelkartering door vrijwilligers in een gebied van ruim 9000 ha is al een prestatie van formaat, laat staan dit voor de vierde keer in successie te presteren!

Het legertje van 24 karteerders werd verplicht om 116 soorten te karteren. Daarnaast bestond nog eens de mogelijkheid om 28 soorten facultatief te doen. In de 21 deelgebieden werden tussen de 5 en 8 ochtendbezoeken gebracht. Het moge duidelijk zijn dat de inventarisatie tal van interessante resultaten heeft opgeleverd. Helaas is het niet altijd een goede boodschap die gebracht wordt. Met name door twee vrij droge jaren op een rij in combinatie met de structurele daling van de grondwaterstand hebben de moerasvogels een flinke veer moeten laten. Soorten als Dodaars, Geoorde Fuut, Slobeend Wintertaling, Waterral, Blauwborst deden het de laatste twee jaar aanmerkelijk slechter. De Roerdomp verdween als broedvogel. De Grauwe Gans daarentegen gaat gewoon verder met zijn opmars (van 4 territoria in 1996 naar 10 in 1997).

Menig Limburgse vogelaar denkt bij de gemeente Nederweert aan de Roodborsttapuit en de Grutto. Beide soorten hebben hun bolwerk in deze gemeente. Helaas kalft het bolwerk van de Grutto snel af. Van de 74 territoria uit 1996 werden er nog slechts 44 in 1997 teruggevonden. Dit ondanks een actieve nestbescherming. De Roodborsttapuit daarentegen weet echter niet van ophouden. Ten opzichte van 1996 nam het aantal territoria toe van 65 naar 83, waarvan 75 in het agrarisch gebied. Net zo als elders in het land had de Kwartel een goed jaar (van 10 naar 33 territoria). In totaal werden elf soorten van de Rode Lijst vastgesteld. Verder is het erg leuk dat de vogelaars uit Neder-

weert in het Weerterbos drie territoria van de Houtsnip wisten te verschalken. In één klap behoort Nederweert nu tot de top drie gemeentes voor deze soort in Limburg. Dit is nog maar het puntje van de ijsberg het 39 pagina's tellende rapport zit nog boordevol andere lezenswaardige informatie.

Tot slot nog een kleine kritische noot. In het rapport zijn helaas de bezoekdata en -tijden niet vastgelegd. Evenmin is de inventarisatieintensiteit vermeld. Deze informatie is van belang om de gevonden aantallen en dichtheden in een breder perspectief te kunnen plaatsen. Bovendien is het van belang om de resultaten van jaar tot jaar goed te kunnen vergelijken. Wellicht een

suggestie voor het volgende rapport om deze informatie van het eerste lustrum alsnog te vermelden. De vogelwerkgroep weet niet van ophouden en op het moment dat u dit leest hebben de leden van de vogelwerkgroep Nederweert al weer de nodige uren in het veld gezwoegd om de kartering 1998 tot een goed eind te brengen. Het is wellicht een goede suggestie voor andere VWG's in Limburg om het initiatief van de Nederweertse vogelaars te volgen. Ik kijk in elk geval weer gretig uit naar de rapportage over 1998!

Boena van Noorden

Oproepen en mededelingen

Betaling abonneegeld 1998

Het jaar is inmiddels al weer bijna voor de helft voorbij. Voor de abonnementenadministratie is dit een goed moment om de balans op te maken. Na enig gepuzzel bleek Mignon nog 97 mensen in haar bestand te hebben die het abonnementsgeld over 1998 nog niet betaald hebben. De redactie spoort deze mensen aan om zo spoedig mogelijk te betalen. Het blijft ieder jaar een probleem om de eindjes aan elkaar te knopen. Dus maak even het geld over. Doe het meteen nadat u dit gelezen heeft (postbanknummer 1134234, NHG-Limburg, o.v.v. Limburgse Vogels). Mensen die niet betalen ontvangen het 2e nummer niet meer. Laat het niet zo ver komen!

Oproep: Grensoverschrijdend fenologieproject

Dit jaar zal, net als de voorbije jaren, het grensoverschrijdend fenologieproject in Belgisch en Nederlands Limburg verdergezet worden. We vragen wederom de eerste waarneming van alle zomervogels (ook algemene soorten) door te geven. Indien

echter het vermoeden bestaat dat deze eerste waarneming een overwinterend exemplaar betreft, dan is het ook interessant om uw tweede waarneming door te geven. Tracht alleszins het aantal vogels (eventueel ook het geslacht en/of leeftijd ervan) te vermelden. Noteer tevens de naam van de gemeente en de code van het kilometerhok waar u de waarneming deed. Alleen waarnemingen uit Nederlands en Belgisch Limburg en de de grensstreek van Belgisch Limburg komen in aanmerking. Eventuele mede-waarnemers en/of bijzonderheden in verband met de waarneming zijn altijd leuk om te weten. Hoewel er ogenschijnlijk ten opzichte van voorgaande jaren niets verandert, zijn er voor de Nederlandse medewerkers toch twee belangrijke wijzigingen. Aan hen wordt gevraagd om hun fenologiegegevens gewoon te noteren op de reeds bestaande formulieren van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap. Zoals gebruikelijk worden de ingevulde formulieren vervolgens bezorgd aan het Vogelarchief. Het Vogelarchief centraliseert zo alle fenologiegegevens van Nederlandse waarnemers en zendt deze nadien naar ondergetekenden die het onderzoek coördineren en uitwerken. De voordelen van deze werkwijze zijn dat er geen afzonderlijke formulieren meer zijn, de gegevens rechtstreeks bij het Vogelarchief terecht komen en het waarschijnlijk meer gegevens oplevert. We hopen dit jaar dan ook te rekenen op een ruime

Nederlandse medewerking. Heb je nog vragen dan kun je ofwel Ran Schols (046-4859590) ofwel de gebroeders Beyen (0032-11643580) contacteren.

Voor alle duidelijkheid plaatsen we hier nogmaals de lijst van vogelsoorten die in aanmerking komen. Deze lijst is zeker en vast niet beperkend.

Beflijster	Gierzwaluw	Regenwulp
Blauwborst	Grasmus	Rietzanger
Boerenzwaluw	Grauwe Klauwier	Rode Wouw
Bonte Vliegenvanger	Grauwe Vliegenvanger	Roodborsttapuit
Boomleeuwerik	Groenpootruiter	Snor
Boompieper	Grote Karekiet	Spotvogel
Boomvalk	Grutto	Sprinkhaanzanger
Bosrietzanger	Huiszwaluw	Tapuit
Bosruiter	Kemphaan	Tjiftjaf
Braamsluiper	Kleine Karekiet	Tuinfluter
Bruine Kiekendief	Kleine Plevier	Visarend
Buidelmees	Koekoek	Visdief
Draaihals	Kuifleeuwerik	Wespendief
Duinpieper	Kwak	Wielewaal
Dwergmeeuw	Kwartel	Woudaapje
Dwergstern	Nachtegaal	Zomertaling
Engelse Gele Kwikstaart	Nachtzwaluw	Zomertortel
Europese Kanarie	Noordse Gele Kwikstaart	Zwarte Roodstaart
Fitis	Oeverloper	Zwarte ruiter
Fluiter	Oeverzwaluw	Zwarte Stern
Gekraagde Roodstaart	Ooievaar	Zwarte Wouw
Gele Kwikstaart	Paapje	Zwartkop
Geoorde Fuut	Purperreiger	

Naar een nieuwe Avifauna van Limburg

De tijd is rijp voor een nieuwe Avifauna van Limburg. Dat vindt althans een aantal mensen van de Vogelstudiegroep en de Provincie Limburg. Er ligt een enorme stapel broedvogelmateriaal en gegevens over watervogels, trekvogels en andere niet-broedvogels. Al deze gegevens vragen erom in een fraai boekwerk gepubliceerd te worden.

Om tot een Avifauna te kunnen komen werd voorzichtig gedacht aan een samenwerkingsverband tussen de Vogelstudiegroep en de provincie Limburg. Maar deze eerste ideeën zijn niet helemaal haalbaar gebleken. Hoewel de provincie het belang van een Avifauna inziet, kan en wil zij de benodigde menskracht hiervoor niet vrijmaken. De provincie zou graag zien dat het Natuurhistorisch Genootschap/de Vogelstudiegroep dit boekwerk maakt waarbij de provinciale broedvogelgegevens ter beschikking worden gesteld.

Om een dergelijke grote klus geklaard te krijgen

lijkt ons het inhuren van betaalde menskracht echter onmisbaar. Daarom wordt binnenkort een plan aan de provincie voorgelegd, waarbij gevraagd wordt voor dit uitdagende Genootschapsproject een subsidie ter beschikking te stellen.

In afwachting van meer (financiële) duidelijkheid willen we u hier toch alvast een idee geven van de vorm en inhoud van een nieuwe Avifauna. Gedacht wordt aan een kloek boekwerk met veel figuren, kaartjes en kleurenfoto's. Naast de gebruikelijke soortbesprekingen wordt ook aandacht besteed aan het beschrijven van belangrijke en interessante vogelgebieden in Limburg. Hierdoor denken wij dat de Avifauna veel bruikbaar wordt voor vogelaars, professionele gebruikers (natuurbeschermingsorganisaties en overheden) en de geïnteresseerde leek en wandelaar. De bedoeling is om zoveel mogelijk gegevens in het boek, dat waarschijnlijk in 2001 zal verschijnen, te verwerken.

Hoewel er al een grote hoeveelheid gegevens in de computer zit, zal er de komende tijd nog veel materiaal ingevoerd en geordend moeten worden. Zo wordt

er op dit moment flink gewerkt aan het invoeren van het oude 'papieren' waarnemingenarchief. Ook is het zaak om belangrijke gegevens die nog bij de waarnemers zitten zo snel mogelijk beschikbaar te krijgen. U begrijpt natuurlijk al dat we dit stukje willen eindigen met een oproep. Duik in uw oude notitieboekjes en zet alle (bijzondere) waarnemingen die nog niet eerder zijn ingestuurd alsnog op formulier

en stuur ze naar het Vogelarchief Limburg. Nu komt de kans om alle leuke gegevens bij elkaar te brengen in een mooi boek, dus maakt voort! Bovendien hopen wij dat u de komende tijd veel nieuwe waarnemingen en tellingen zult doen. Hoe meer gegevens voor het boek hoe beter.

Het Redactieteam Avifauna Limburg (RAL)

Vogelwaarnemingen

Aflevering 10, september 1997 tot en met februari 1998

Hieronder volgt een overzicht van leuke vogelwaarnemingen uit de periode september 1997 tot en met februari 1998. Uit de genoemde periode van 6 maanden zijn ruim 8500 gegevens ontvangen. Omdat sommige waarnemingen pas laat worden ingestuurd kan het zijn dat dit overzicht niet compleet is. Om dit voortaan te voorkomen zou het goed zijn als iedereen meteen na elke maand zijn gegevens op formulier zet. Hierdoor kan de rubriek ook wat actueler worden.

Waarnemers die al enige tijd niets meer hebben ingestuurd blijven we vriendelijk doch hardnekkig verzoeken dit alsnog te doen. Een nieuwe avifauna van Limburg in het vooruitzicht moet toch een stimulans zijn?

Duikers tot ganzen

Roodkeelduikers waren slechts bij Thorn te bewonderen en wel van 22 november tot 7 december (max. 2, BNS, SCA, VRE e.a.). Een juveniele **Parelduiker** verbleef de gehele tweede helft van

Een juveniele Parelduiker verbleef de gehele tweede helft van november bij de Clauscentrale (foto: R. Schols).

november bij de Clauscentrale te Maasbracht (LEP, REN, BNS e.a.). **Roodhalsfuten** werden gemeld van Panheel, Eijsden en de Mokerplas (div. wrn.). Een **Kuifduiker** dook van 21 tot 26 januari bij Koningssteen op (KUR, REN). De enige **Geoorde Fuut** liet zich op 18 oktober bij Eijsden bekijken (BNS). Dat de wonderen de wereld nog niet uit zijn, bewijst de **Jan van Gent** die op 15 oktober de Maas bij Ooijen passeerde (JAE)! Ook leuk is de **Zwarte Ooievaar** die op 9 september door het Weeterbos stapte (VOH), gevolgd door overvliegende beesten op de 11e (2 ex. Pietersberg, BRI) en de 29e (Savelsbos, WED). Er werden 12 **Ooievaars** gemeld, waaronder een groep van vijf die van 4 tot 8 september bij Maastricht verbleef (COJ). De eerste **Kleine Zwanen** graasden op 20 oktober bij de Bouxweerd (2 ex., KUR). **Wilde Zwanen** waren zo goed als afwezig: half december zaten er twee bij Bergen (HUS) en eveneens twee te Asselt (ROJ, VER, VRE). Geliefde pleisterplekken van **Toendrarietganzen** waren de Linnerheide met maximaal 2200 stuks in december (ROJ, VRE) en het Echterbroek (3000 in december, 2500 in februari, EVE). Een aantal van 200 **Taigarietganzen** op 23 januari bij Stevensweert is zeker het vermelden waard (SCA). Van eind november tot half februari werden in totaal zeven **Kleine Rietganzen** gemeld (Stevensweert, Ohé en Laak, Roosteren, Mokerplas en Griendts-

veen, div. wrn.). **Kolganzen** prefereerden de Klauwenhof bij Maaseik, waar half december 2100 stuks zijn geteld (VER). Spectaculairder waren de zes **Dwergganzen** (een adult met vijf juvenielen) die daar vanaf 14 december aan de grond zaten; één waarnemer kwam zelfs uit op zeven exemplaren (BEL, SCL, VER e.a.). De groep werd vrijwel dagelijks tot de 24e gemeld, waarbij ook uitstapjes naar Stevensweert werden gemaakt. Op laatstgenoemde plek doken op 14 februari weer twee beesten op (adult met juveniel, VER). Half november zaten 950 **Grauwe Ganzen** bij Stevensweert (VRE). De meeste **Canadese Ganzen** bivakkeerden bij Mook (max. 26 in januari, HUS). De twee jonge **Rotganzen** die op 23 november bij Itteren uitrustten bleken erg tam (COJ). Een volwassen vogel zat van 5 tot 14 december bij de Klauwenhof, Maaseik (BEL, REN). Aijen werd half december onveilig gemaakt door 268 **Nijlganzen** (HUS).

Eenden tot roofvogels

Begin oktober zwommen reeds 230 **Smienten** te Osen. Op 20 februari werden er aldaar 1650 opgetekend (VER). Een aardig aantal **Krakeenden**, te weten 112, zwom eind december te Negenoord, Stokkem (SCL). Zo'n maximum wist de **Wintertaling** in de verslagperiode niet eens te halen..... Een

Slechts twee najaars-waarnemingen van de Bontbekplevier konden in het waarnemingenarchief worden bijgeschreven (foto: R. Schols).

zeer late **Zomertaling** werd op 2 november bij Middelaar ontdekt (HUS). **Krooneenden** werden gemeld van Kerkrade (SCA), Ohé en Laak (REN, VRE), Eijsden (COJ) en Stokkem (SCL). Het Eijsdense grindgat herbergde weer de meeste **Tafeleenden**, met 4500 ex. in december (COJ). Tussen eind november en eind januari werden vijf **Witoogenden** gescoord, en wel op de Teverener Heide bij Brunssum (max. twee, QUA), Rijkel (REN), Osen (VER, VRE) en Budel (GLN). Een vroege **Topper** dobberde op 7 oktober bij Middelaar (HUS). Vanaf november stammen waarnemingen uit Heijen, Eijsden (max. 5), Itteren, Ohé en Laak, Maaseik en Asselt. **Eidereenden** lieten grotendeels verstek gaan: 17 en 18 oktober 3 ex. te Eijsden (BNS, COJ) en 27 december 1 ex. Afferden (ALA). **Zwarte Zee-eenden** waren tussen begin november en half januari wat vaker te zien en wel bij Maaseik (max. 2, REN, SCA, VER e.a.), Eijsden (max. 2, COJ, SCA) en Panheel (SCA). Vanaf 6 december dreven hier en daar **Grote Zee-eenden**, met meldingen van Oolder Huisje, Roermond (5 ex., LEP, REN), Eijsden (2 ex., COJ, SCA) en Panheel (REN, SCA). **Brilduikers** piekten met 84 ex. begin februari bij Roosteren-Maaseik (REN, SCA, VER). Een fraai mannetje **Middelste Zaagbek** kon op 16 februari te Ohé en Laak in de boeken worden bijgeschreven (VER). De reeds in de vorige aflevering van deze rubriek geme-

moreerde overzomerende **Grote Zaagbek** van Eijsden bleef tot 13 september aanwezig (COJ). Een aantal van 39 in de Grootte Peel is voor dat gebied bepaald hoog te noemen (11 januari, COM). Van 20 september tot 1 december werden 37 **Rode Vrouwen** doorgeseind, met opvallend sterke doortrek in de derde oktoberweek. Een **Grauwe Kiekendief** zeilde op 5 september over de Hopel, Kerkrade (SCA). Spectaculair was de doortrek van **Sperwers** en **Buizerden** op 18 oktober over de Mulderskop bij Mook met resp. 77 en 239 ex. (HUS). Ook op andere Nederlandse telposten was het flink turven geblazen. Er werden zo'n 18 **Visarenden** aan ons doorgespeeld. De vele trekteluren op de Mulderskop te Mook werden op 2 oktober beloond door een passerende juveniele **Roodpootvalk** (HUS).

Rallen tot steltlopers

Een oplettende waarnemer wist op 5 september nog twee **Kwartels** tussen Margraten en Bemelen te vinden (NIJ). Er werden maar vijf **Waterrallen** gespeurd, waarbij de kleiput bij Middelaar de meeste kans op succes bood (HUS, NOO, SCA). De waarneming van een **Porseleinhoen** bij Brunssum is uiteraard zeer de moeite waard (15 september, QUA). Naast de nodige overvliegende **Kraanvogels** (max. 722 over Kerkrade op 4 november, SCA)

De Kanoet trekt slechts in kleine aantallen door het binnenland, zoals deze vogel bij Itteren (foto: K. Lemmens).

waren er pleisteraars bij de Meinweg (135 ex., LNA), de Hamert (12 ex., VAL) en kleinere groepjes op diverse plaatsen in het Peelgebied. In december en januari bleken op meerdere plaatsen in het Maasdal **Scholeksters** te overwinteren. Op 17 januari werden er zelfs 8 bij Osen geteld (LEP). **Bontbekplevieren** waren uitermate schaars, met twee septembermeldingen (3 ex. Itteren, JSS; 5 ex. Meers, SCL). Een **Zilverplevier** bij Meers op 5 oktober is een leuke waarneming (JSS), maar de vogel die op 27 februari bij Ohé en Laak verbleef mag qua datum zeer uitzonderlijk worden genoemd (VEE). Een makke **Kanoet** pleisterde van 10 tot 14 september te Itteren (COJ), terwijl van 3 tot 12 september een **Temmincks Strandloper** rondliep bij Middelaar (HUS). Op laatstgenoemde plek kwam op 7 oktober ook een **Krombekstrandloper** aan de grond (HUS). Kunt u zich de grote aantallen **Kleine Strandlopers** van najaar 1996 nog herinneren? In de huidige verslagperiode is er niet één gemeld! Er werden 16 **Bokjes** en 6 **Houtsnippen** gerapporteerd. De eerste **Grutto's** zaten op 22 februari bij de Klauwenhof, Maaseik (VRE). In september werden nog 9 **Regenwulpen** gezien (ALA, HUS). Leuke aantallen **Wulpen** zaten op 6 oktober bij Altweerterheide (47 ex., HEM) en vlogen op 10 januari over

het Russelsbroek, Weert (41 ex., VOH). De laatste **Oeverloper** zat op 15 en 16 november bij Itteren (COJ, POC).

Meeuwen tot spechten

De eerste **Zwartkopmeeuw** zat al op 6 februari bij Grevenbicht (SCL). Daarna volgden waarnemingen op de 13e te Ohé en Laak (REN) en te Negenoord, Stokkem op de 25e (SCL). Dé soort van afgelopen najaar en winter was uiteraard de **Pontische Meeuw**. Na de ontdekking van het eerste beest bij Klein Vink, Arcen op 25 oktober (JAE) bleek de soort op vele plaatsen in het Maasdal aanwezig te zijn. Een (voorlopig?) hoogtepunt werd op 15 februari bij Eijsden bereikt, waar minstens 40 ex. sliepen (COJ, SCL, STN). Meer informatie over deze opmerkelijke influx vindt u elders in dit nummer. Overigens waren ook de nodige **Mediterrane Geelpootmeeuwen** de gehele periode aanwezig. De zeer interessante meeuwenlaapplaats bij Klein Vink had op 14 en 15 december ook nog een onvolwassen **Kleine Burgemeester** in petto (BNS). Erg leuk is de **Grote Stern** die op 2 september over Meers vloog (JSS).

Sterke trek van **Houtduiven** blijft spectaculair. Dit

*Een Middelste Bonte Specht op een vetbol is in Venlo (op 23-01-'97) ook al mogelijk!
(foto: J. Rossen).*

najaar was het vooral tussen 18 en 31 oktober raak, met topaantallen van ca. 11.000 over de Zoom op de 18e (LOV), bijna 39.000 over de Zoom op de 21e en ca. 16.000 over de Groote Peel op de 28e (SEC).

Een late **Koekoek** werd op 16 september bij Grevenbicht opgemerkt (BRI). Nog steeds zijn de beroemde **Oehoes** van de Sint Pietersberg present maar ze werden slechts twee maal doorgegeven. De zeldzame **Velduil** liet zich bij Kesseleikerbroek bewonderen op 16 december (AER) en in de omgeving van Ohé en Laak op 27 februari (VEE).

Gierzwaluwen waren wat vroeger weg dan het vorig najaar. De laatste vloog op 14 september over de Maas bij Grevenbicht (SCL). Heel langzaam kruipt de **IJsvogel** uit het diepe dal. In totaal ontvingen we alweer 60 waarnemingen, waarbij oktober met 12 en november met 16 meldingen de beste maanden bleken.

De enige twee **Draaihalzen** die dit najaar werden gemeld zaten op 14 september bij Echt (VEE) en op de 26e van diezelfde maand bij Susteren (EVE).

De eens zo zeldzame **Middelste Bonte Specht** werd gemeld van Baarlo (HUI), Susteren (HMR), Savelsbos (drie, COJ), Limbrichterbos (SCL) en Vaals (PHI).

Daarnaast willen we u een nagekomen melding niet onthouden. Op 23 januari 1997 ontdekte J. Rossen tot op een recreatieterrein aan de Onderste Molenweg te Venlo tot zijn verbazing een schitterende Middelste Bonte op een vetbol (!) in gezelschap van Huismussen (zie ook foto).

Leeuweriken tot lijsters

De enige twee plaatsen waarvan nog regelmatig een paar **Kuifleeuweriken** worden gemeld zijn Maastricht (COJ e.a.) en Venray (ALA, ZWE). Incidentele meldingen kwamen van de Zoom (overtrekkend, LOV e.a.) en bij Sevenum (JAE). **Boomleeuweriken** trokken tussen 2 en 22 oktober goed door, met als maximum 42 exemplaren op de 6e over de telpost Mulderskop, Mook (HUS). Altijd leuk zijn de laatste data bij de zwaluwen. Bij de **Oeverzwaluw** was dat 27 september (HUS), bij de **Boerenzwaluw** 8 november (JAE) (een melding van twee vogels op 29-11 bij Stramproy wordt nog nagevraagd) en bij de **Huiszwaluw** 18 oktober (SEC). Tijdens een provinciale trekteldag van de Vogelwacht op 5 oktober werd zeer verrassend een **Grote Pieper** ontdekt bij Itteren (gebr. Wouters, SCA, BNS e.a.). Een ander exemplaar fleurde op 16

oktober de trektelling in de Zoom op (LOV). **Duinpiepers** werden in september nog regelmatig gezien. Op 3 oktober trok bij Mulderskop de laatste van 1997 over (HUS). Op de 19e van die maand werd hier de laatste **Boompieper** gezien; op dezelfde dag vloog ook een exemplaar over de Groote Peel (SEC). Zowel de telpost Mulderskop als die in de Groote Peel beleefden op 11 oktober toptrek van **Graspiepers**, met respectievelijk 1512 en 1729 exemplaren. Op de telpost de Zoom bleef het aantal die dag op 240 steken. De eerste **Waterpieper** van het afgelopen najaar trok op 13 oktober over Mulderskop (HUS). Als overwinteraar bleek hij echter relatief schaars, met een maximum van 15 exemplaren in de omgeving van de Asseltse Plassen.

De superzeldzame **Oeverpieper** werd opmerkelijk genoeg diverse malen gezien: op 27 september bij Plasmolen, 22 november en 17 januari bij Middelaaar (HUS) en op 9 oktober bij Maastricht (SCL, NOO). Daarnaast zou er een vogel vanaf 22 november langs de Vloedgraaf bij Susteren hebben overwinterd (ROJ). Telpost de Zoom had de eer de laatste **Gele Kwikstaarten** (maar liefst 7 exemplaren) uit te zwaaien en wel op 11 oktober (LOV e.a.). Een vogelexcursie bij Craneweyer, Kerkrade op 15 februari kreeg vanwege een pleisterende **Pestvogel** een gouden randje (OOS e.a.).

Een trouwe peelganger stelde de laatste **Blauwborst** op 19 september vast in de Deurnse Peel (NOO). **Zwarte Roodstaarten** zaten tot eind november nog op vrij veel plaatsen. Overwinteraars werden alleen bij Maastricht (hele maand januari, SCL, NOO e.a.) en Kerkrade (OOS) opgemerkt. **Gekraagde Roodstaarten** hielden het maar tot 5 oktober uit (NOO). Het laatste **Paapje** hield Limburg al een dag eerder voor gezien (VRE), terwijl een **Tapuit** tot 29 oktober stand hield (NIJ). Er was dit najaar (bijna) sprake van een invasie van **Beflijsters**. Met name de telpost Mulderskop telde er tussen 24 september en 6 november uitzonderlijk veel, namelijk 19 exemplaren op 8 verschillende dagen. Dit is tijdens trektellingen in het binnenland nog nooit eerder voorgekomen. Verder werd nog een vogel opgemerkt in de Deurnse Peel (ALA) en bij Kerkrade (SCA).

Zangers tot gorzen

De laatste **Bosrietzangers** werden op 14 september bij Grevenbicht (SCL) en Itteren (COJ) uit de ruigtes gepeuterd. Nog wat fenologie: de laatste **Kleine**

Karekieten (drie) op 16 september bij Milsbeek (HUS), de laatste **Grasmus** op 17 september bij Tegelen (JUR), de laatste **Tuinfluiter** op 23 september bij Middelaar (HUS) en de laatste **Fitis** op 29 september bij Mulderskop (HUS). Een 'oostelijke' **Tjiftjaf** liet zich op 20 december een paar keer horen maar frustrerend genoeg niet voldoende zien in de Eysder Beemden, zodat de precieze ondersoort onbekend blijft (COJ, SCL). Op 21 oktober zaten twee **Baardmannetjes** in de Kleine Weerd bij Maastricht en een uitzonderlijk grote groep van 25 exemplaren werd op diezelfde dag in de Moeselpeel geclaimd (HEM). De populariteit van de Zuidlimburgse **Taigaboomkruipers** is blijkens de binnengekomen meldingen tot het nulpunt gedaald. Welgeteld één waarnemer gaf een exemplaar door (SCA). Bij Brunssum zat op 19 oktober een hele late **Grauwe Klauwier** (QUA). Buiten de bekende overwinteringsgebieden zat er op 13 december een **Klapenster** bij Voerendaal (PIN). Zeer onverwacht, maar niet minder leuk is de waarneming van een **Notekraker** op 6 december bij Nederweert (FID). Vanaf oktober vlogen zeer regelmatig **Raven** boven Mulderskop en ruime omgeving (HUS).

De enige **Fraters**, een groep van 13 ex., vlogen op 17 november over de telpost Mulderskop (HUS). **Kruisbekken** vlogen daarentegen op veel plaatsen over (bijna 160 waarnemingen!) en in Noord-Limburg werden na half februari ook territoria en nesten gevonden (HUS). Dezelfde waarnemer herkende nabij de telpost Mulderskop een **Grote Kruisbek** op 30 november. Niet alleen Kruisbekken hadden het op hun heupen, ook uitzonderlijk veel **Goudvin-**

ken gingen op trek (bijna 80 waarnemingen). Vooral de telpost Mulderskop grossierde in Goudvinken (vele tientallen, HUS).

IJsgorzen lieten zich zien en horen over telpost de Zoom op 6 oktober (LOV), over de Mulderskop op 14 oktober (HUS) en bij Ifteren op 16 november (COJ). De nog net wat zeldzamere **Sneeuwgorz** werd twee maal trekkend opgemerkt en wel bij Ifteren op 16 november en Mulderskop op de 19e van die maand (HUS). Tot slot zij vermeld dat september nog 6 waarnemingen van **Ortolanen** opleverde (ALA, COJ, HUS en SEC).

Waarnemerscodes:

AER: B. Aerts, ALA: H. Alards, BEL: M. Berlijn, BNS: G. Boonstra, BRI: F. v.d. Brink, COJ: J. van der Coelen, COM: G. Compier, EVE: P. Evers, FID: H. Fiddelaers, HEM: P.M. Hendriks e.a., HMR: P. Hamacher, HUI: J. Huijs, HUS: F. Hustings (tevens trektelpost Mulderskop, Mook, diverse tellers), JAE: J. Jansen, JSS: G. Janssen, KUR: G. Kurstjens, LEP: P. Lemmens, LOV: T. Loven (ook trektelpost De Zoom, diverse tellers), NIJ: P. Nijskens, NOO: B. van Noorden, OOS: R. Oostwegel, PHI: J. Phijl, PIN: J. Pinckaers, POC: C. Poolen, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, ROJ: J. Roemen, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCW: W. Scheres, SEC: C. van Seggelen (ook trektelpost Groote Peel, diverse tellers), STN: B. Streutjens, VAL: F. Valckx, VEE: W. de Veen, VER: W. Vergoossen, VOH: H. Vossen, VRE: J. Vreken, WED: W. v.d. Weerdt, ZWE: E. van de Zwet.

Ran Schols en Jo van der Coelen, Vogelarchief Limburg, p/a Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht.

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Onderzoek Sovon

SOVON, Afdeling Monitoring A.J. van Dijk,
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel. 024-6848111

Districtscoördinatoren Limburg

District Noord-Limburg:
P. Palmen & J. Jansen, Nieuwstraat 29,
5961 HJ Horst, Tel. 077-3987994
District Zuid-Limburg:
Vacant

Atlas D.C. Zuid-Limburg

A. Ova, Op de Molt 112, 6269 EJ Margraten.
Tel. 043-4581781

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. W. Hagemeijer (adres: zie boven)

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:
T. Cuypers, Wilhelminalaan 26,
6107 AK Stevensweert. Tel. 0475-551579

Bekentellingen Zuid-Limburg

Leen Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg. Tel. 043-6016882

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:
M. Berlijn, Wilhelminastraat 9,
6285 AS Epen, Vaals. Tel. 043-4552511

Werkgroep Vogelarchief

Waarnemingen insturen naar:
Natuurhistorisch Genootschap,
Werkgroep Vogelarchief,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht
Informatie: R. Schols, Houtstraat 37,
6127 EB Grevenbicht. Tel. 046-4859590

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator: H. Gillissen, Schutten-
daal 23, 6228 KC Maastricht. Tel. 043-3619597
Coördinator Noord-Limburg: M. Schols, Klaver-
pas 13c, 6652 EM Druten. Tel. 0487-515126
Coördinator Midden-Limburg: L. Verbeek,
Schepelstraat 13, 6077 GK St. Odiliënberg.
Tel. 0475-534391
Coördinator Zuid-Limburg: P. Steijnen,
Houterend 17, 6171 CP Stein. Tel. 046-4332155

Europese Kanarie

K. Lemmens, Wilhelminalaan 71,
6301 GH Valkenburg, Tel. 043-6012953

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:
J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 046-4422607

Huiszwaluw

Coördinator Limburg: W. Hamers, Postbus 5038,
6401 GA Heerlen. Tel. 045-5216615

Roek

Kolonietellingen: J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle. Tel. 043-3645606

Aalscholver

Slaaplaatstellingen: Frans Schepers, Cornwall-
plein 18, 6137 JW Sittard. Tel. 046-4528863

Kleine Zwaan

Slaaplaatstellingen: Ernest van Asseldonk,
Langen Dries 7, 6049 KS Herten.

Consulent Vogelbescherming

Regio Zuid en Oost-Nederland
Toon Voets, Postbus 591, 5000 AN Tilburg.
Tel. 013-5356225

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 9, nummer 1, juni 1998

Artikelen

- 1 Kramsvogels als broedvogel in Limburg - verleden, heden en hoe lang nog in de toekomst? (*Arjan Ovaa*)
- 5 Broedoverzicht van Grote Gele kwikstaart en IJsvogel langs de Zuidlimburgse beken in 1995-1997 (*Gijs Kurstjens & Leen Bakker*)
- 9 Trekkende Tapuiten in Limburg; een vingeroefening met het waarnemingenarchief (*Boena van Noorden*)

Bijzondere waarnemingen

- 14 Pontische Meeuwen; voor wie er oog voor heeft (*Ran Schols & Jo van der Coelen*)
- 19 Breedbekstrandloper in de Grootte Peel; alle goeie dingen in drieën (*Carlo van Seggelen*)
- 19 Grote Trap bij Panningen (*Justin Jansen*)
- 22 Opnieuw Dwergganzen in het Maasplassengebied (*Willem Vervoossen*)

Recent verschenen

- 23 Broedvogels van het Westelijk Heuvelland (*Gijs Kurstjens*)
- 24 Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 1997 (*Boena van Noorden*)

Oproepen en mededelingen

- 25 Betaling abonneegeld 1998
- 25 Oproep: Grensoverschrijdend fenologieproject
- 26 Naar een nieuwe Avifauna van Limburg (*Het Redactieteam Avifauna Limburg (RAL)*)

Vogelwaarnemingen

- 27 Aflevering 10, september 1997 tot en met februari 1998 (*Ran Schols & Jo van der Coelen*)